

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ

ВИЗАНТИЈА И УГАРСКА У XII ВЕКУ

-МАСТЕР РАД-

Ментор:

др Радивој Радић

Студент:

Наташа Ширка ИС19/2

Београд, 2020.

Увод

Рад који је пред нама, посвећен је односима Византијског царства и Угарске Краљевине током XII века. Готово цео XII век Византијом је владала династија Комнина, док је угарски престо припадао династији Арпадоваца. Односи између ове две државе се зато могу посматрати и као односи њихових владајућих породица. Да би византијско – угарски политички односи били приказани у правом светлу, а самим тим и рад био успешан, неопходно их је сагледати у контексту Европске међународне политике. То значи да се не смеју изоставити из вида везе Византије и Угарске са норманским творевинама на Сицилији и у Јужној Италији, са Пољском, са Светим Римским Царством и Папством, а на Балкану са државама јужних Словена, првенствено Српском средњовековном државом.¹

Почетком XII века почело је живо интересовање Угарске за прилике у словенским земљама на Балкану, које су до тада биле потчињене искључиво Византији. Угарска је своје циљеве остваривала или оружјем или политиком придобијања. На тај начини она је била непосредно или посредно, стално присутна на простору Балкана. Граница Византијског царства са Угарском, такозвано Подунавље, била је скоро током целог XII века место где су византијско – угарски односи били најживљи и поприште многих ратова између ове две земље. Неретко су ти војни сукоби достигали озбиљније размере. Византијски Подунавски градови Београд и Браничево су током комнинске епохе били утврђени градови са насељем унутар бедема и ван њих. То су заправо били значајнији византијски полиси, у којима се налазило језгро укупне политике Царства на Балкану.² Због тога ће овај рад бити фокусиран управо на област Подунавља, које је чинило границу Балканског полуострва и Средње Европе, а пажња ће такође бити усмерена и на Далмацију и преднемањихку српску средњовековну државу, где су се одвијали значајни догађаји везани за ову тему.

Током последње трећине XI века, Византијско царство се нашло на ивици пропасти услед тешке кризе проузроковане губитком поседа у Италији и сломом царске власти у Малој Азији. Последица овог жалосног стања било је и слабљење византијског ауторитета на Балкану, што је омогућило Угарској да освоји најпре Хрватску а касније и Далмацију, и постане у мањој или већој мери, медитеранска сила.

---

¹ F. Makk, *The Arpads and the Comneni. Political Relations between Hungary and Byzantium in the 12th century*, Budapest, 1989, 8 (= Makk, *The Arpads and the Comneni*).

² Ј.Калић, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 76, (= Калић, *Европа и Срби*).

Учвршћивање Угарске на Балканском полуострву вршило се на подручју које је било под суверенитетом византијске круне и на штету Византије, због чега је сукоб ове две земље био неминован. Међутим, услед војничког и економског слабљења у претходном периоду, она није имала снаге да поврати изгубљене територије, па су сукоби са суседном Угарском били углавном одбрамбеног карактера.

Јачање Угарске као нове балканске и јадранске силе приморало је ослабелу Византију да се окрене већ добро познатом дипломатском средству подржавања разних претендента на угарски престо, који су уточиште налазили на цариградском двору. Био је то устаљени вид мирева, али и пут уплитања у послове суседне земље. Ова политика омогућавала је Византији да утиче на развој ситуације у Угарској без примене војне силе, и на тај начин је у више наврата током XII века успевала да сузбије или ослаби угарске нападе на њену територију.³

Односи Византије и Угарске током XII века постају изузетно важни и за Србију. Судбина српских земаља зависила је у великој мери од односа снага ових земаља. Раздобље XII века је и период када је српска борба за независност од Византијског царства попримила озбиљније размере. Заједнички интереси Србије и Угарске у борби против Византије допринели су успостављању тешњих српско – угарских веза. Савезнички односи Угара и Срба чак су били оснажени и родбинским везама српских владара са угарским двором. Надметање Угарске и Византије током XII века све је више увлачило Србију у међународну политику и на тај начин Срби почињу да заузимају значајно место на европској политичкој сцени.⁴ Према томе, српско – угарски односи током XII века неодвојиви су од угарско – византијских, и у раду ће бити приказано на који начин су Срби узимали учешћа у византијско – угарским сукобима, који су се највише водили на подручју подунавске границе.

---

³ Г.Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1998, 356 (= Острогорски, *Византија*).

⁴ *Историја српског народа I*, Београд 1981, 200, (Ј. Калић) (= *ИСН I*).

1. Крај XI и почетак XII века

Када се говори о односима Византије и Угарске током XII века, неопходно је осврнути се на најбитније догађаје из претходног периода, како бисмо боље разумели збивања која су затим уследила. Последња трећина XI века представља једно од најтежих раздобља у целокупној историји Византије. Царство је остало без поседа у Малој Азији и јужној Италији а цео дотадашњи економско – социјални поредак био је поремећен. Долазак Комнина на власт у Цариграду зауставио је, барем привремено опадање државе. Комнинска епоха је омогућила да сан о обнови позног Римског царства поново заживи, јер су Византијске позиције поново биле ојачале. Два главна циља византијске спољне политике сада су била протеривање Турака Селцука из Мале Азије и обнова власти над јужном Италијом.⁵

У Угарској је крајем XI века дошло до унутрашње консолидације земље, што је створило погодне услове за освајачку политику. Од почетка XII века, угарска експанзиона снага тежила је покоривању источне обале Јадрана, како би добила излазак на море. То је и разлог угарског мешања у унутрашње спорове Хрватске и Далмације. Већ је било речено да је у овом раздобљу знатно ојачала и угарско – српска сарадња, јер је Угарска подржавала сукобе Срба са Византијом. Од краја XI века велики жупани у Рашкој започели су још јачу и интензивнију борбу за самосталност и ширење граница српске државе. Пошто је Угарска већ имала јасне антивизантијске циљеве, она се и наметнула као њихов природни савезник у отпору византијској власти.⁶ У овом поглављу ће се због тога настојати приказати збивања у Византији и Угарској, али такође и у Србији, где је све више јачала тежња за осамостаљењем од византијске превласти.

---

⁵ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 8.

⁶ Калић, *Европа и Срби*, 540.

1.1 Византија за време Алексија I Комнина

Током последње трећине XI века, Византијско царство је доживело слом целокупног поредка на којем се раније заснивала његова моћ. Византинци су 1071. године доживели тежак пораз од Селџука у бици код Манцикерта, што је резултирало губљењем Мале Азије, која је до тада представљала срце Византије. Непосредно пре битке код Манцикерта, Нормани у јужној Италији предвођени Робертом Гвискардом освојили су Бари. Тако се последње византијско упориште на Апенинском полуострву нашло у норманским рукама. После тога отпочеле су припреме Нормана за прелазак на Балкан, због чега је Византија била у сталном страху, јер је крајњи циљ Роберта Гвискарда било освајање царске круне.⁷

Прилике у Византијском царству почеле су се побољшавати доласком на власт цара Алексија I Комнина (1081 – 1118). Он је добио у наслеђе ослабело и изморено Царство услед непрекидних ратова против непријатеља. Рад на обнови државе Алексије I је морао поставити на нове основе, и нови чиниоци постали су носиоци система који је он створио. Одбрана саме егзистенције Царства сада се наметнула као главно спољнополитичко питање које је Алексије Комнин морао да реши. Већ на почетку његове владавине било је неопходно зауставити инвазију Нормана, и разних номадских племена, од којих су најопаснији били Печенези.⁸ Пошто се сам није могао супротставити непријатељским нападима, цар је осигурао помоћ Млетачке републике. Млецима такође није одговарало да се Нормани учврсте на обе обале Јадранског мора јер би тиме угрозили њихов положај најмоћније поморске силе. Византији је највише значила подршка млетачке флоте, која је норманским лађама задала тежак пораз, и на тај начин прекинула опсаду Драча са мора. Млетачку помоћ Византија је међутим скупо платила, дарујући њихове трговце правом да у свим деловима Царства слободно тргују без плаћања царине. Они су на тај начин уживали бољи положај од домаћих трговаца, што свакако није наилазило на одобравање Византинаца. Такође, млетачки дужд и патријарх добили су за себе византијске високе титуле протосеваста и ипертима.⁹ Војска Роберта Гвискарда је, међутим, наставила са копненом опсадом и коначно ушла у Драч октобра 1081. године. На страни византијског цара налазио се и зетски краљ Константин Бодин, који је прекршио своју вазалску дужност и у

---

⁷ Острогорски, *Византија*, 337.

⁸ Маџ, *The Arpads and the Comneni*, 9.

⁹ Острогорски, *Византија*, 338.

одлучујућој бици за Драч повукао своје трупе. Тиме је умногоме допринео византијском поразу.¹⁰

Норманске трупе сада су зашле дубоко у византијске земље кроз Епир и Тесалију, и без већих потешкоћа су опселе Ларсу. Међутим, у пролеће 1082. године у јужној Италији су царске присталице дигле устанак, због чега је Роберт Гвискард био принуђен да напусти Балкан. Команду над војском Гвискард је предао своме сину Боемунду. Млечани су у међувремену успели да поврате Драч, а византијске трупе су појачале отпор. На тај начин они су присилили Нормане да велики део војске повуку назад у Италију. Норманска опасност коначно је била отклоњена тек након смрти Роберта Гвискарда 1085. године. Тада су Нормани готово у потпуности напустили Балкан због немира који су избили у јужној Италији након Гвискардовог одласка.¹¹

Ускоро се појавила нова опасност у виду Печенега, племенске конфедерације која је од краја IX века владала западним црноморским степама. Најезда Печенега довела је Царство у заиста опасну ситуацију, јер су они 1090. године успели да допру до самих зидина Цариграда. Невоља је била још већа, јер су се Печенези удружили са Чахом, емиром Смирне, а крајњи циљ овог савезништва било је освајање престонице Византије. Пошто је Чаха провео доста времена у Цариграду као заробљеник цара Нићифора III Вотанијата, добро је познавао методе византијског ратовања. Смирнски емир је био свестан да се коначан ударац граду може задати једино с мора. Цар Алексије I Комнин нашао се у тешкој ситуацији и поново је морао прибегнути тражењу помоћи изван Царства. Овог пута он је нашао савезнике међу Куманима, степским народом који је насељавао јужно – руску равницу. Ово ратоборно племе одазвало се царевом позиву, и током пролећа 1091. године у подножју планине Лебунуона, у савезу са царском војском нанет је тежак пораз Печенезима. Ова битка оставила је снажан утисак и на царевој ћерки Ану Комнину, која је спомиње у своме историјском делу посвећеном владавини Алексија I. Она је записала како је тога дана страдало на десетине хиљада печенешких мушкараца, заједно са њиховим женама и децом, те да је читав њихов народ био кроз уништен. Занимљива је и једна бурлеска

---

¹⁰ Острогорски, Византија, 338.

¹¹ Isto.

настала међу Византинцима након победе код Лебуниона а коју нам Ана Комнина преноси: „Само у једном дану Скити¹² су пропустили да виде месец мај“.¹³

Византија је и овај пут била спашена захваљујући вештини и способности цара Алексија I Комнина да пронађе савезнике међу суседним народима. Ускоро се међутим десило да су се дојучерашњи савезници Кумани окренули против Византије. Њих је предводио Константин Диоген, који се издавао за сина цара Романа IV Диогена (1068 – 1071). Напад Кумана изгледао је нарочито опасан, јер су продрли чак до Једрена пљачкајући и палећи све пред собом. Ипак је Византинцима пошло за руком да на превару ухвате њиховог вођу. Оставши без вођства Кумани су се повукли и на тај начин највеће опасности у европском делу Царства биле су бар за неко време отклоњене.¹⁴

Нестанком сталних претњи по опстанак Царства, ситуација је за Византију полако почела да се поправља. Селџучко краљевство на Истоку разбило се на велики број међусобно завађених емирата, што је давало добре изгледе за поновно освајање Мале Азије. Очекивало се да ће Алексије I Комнин сву своју пажњу сада усмерити према Истоку. Међутим, десио се неочекивани долазак војске Првог крсташког рата 1096. године, што је прилично закомпликовало његов покушај да поврати изгубљену територију. Цар је папи Урбану II упутио апел за помоћ у виду најамничке војске зарад борби са ратоборним турским племенима, међутим пред Цариград је пристигао огроман број крсташа чије је присуство угрожавало безбедност византијске престонице. Царство се сада поново нашло у невољи. Да би из новонастале ситуације извукао што више користи, цар Алексије I Комнин је од крсташа затражио вазалну заклетву верности и предају свих освојених земаља, које су некада биле у поседу Византије. Цар им је у замену обећао снабдевање животним намирницама и оружјем. Први значајнији успех крсташа био је заузеће Никеје, која је одмах предата у руке Алексија I Комнина, у складу са претходно склопљеним споразумом. Ипак, овај споразум између крсташа и Византинаца није дуго потрајао. Западни витезови су јуна 1098. године освојили Антиохију и сиријском престоницом је завладао Боемунд, син Роберта Гвискарда, не обазирјући се на протесте цара Алексија I. Појава норманске

---

¹² Ана Комнина у *Алексијади* Печенеге назива Скитима. Био је то уобичајени назив за северне варваре код свих византијских писаца.

¹³ Анна Комнена, *The Alexiad*, translated by Elizabeth A.S. Dawes, Cambridge, Ontario, 2000, 145.

¹³ Острогорски, *Византија*, 340.

¹⁴ Исто.

кнежевине у Сирији погађала је интересе Византије тим пре што је Боемунд намеравао да покрене војну акцију против Царства. Због тога је 1104. године предао власт у Антиохији свом синовцу Танкреду и отишао на Запад где је прикупио јаку војску зарад планираног напада на Византију. Октобра 1107. године Боемундова војска се искрцала код Валоне али су јој ојачале византијске трупе нанеле пораз. Мировним уговором склопљеним у Деволу 1108. године морао је да призна византијског цара за свог сизерена а Антиохијска кнежевина му је призната као царско лено. Овај уговор није уродио плодом због Танкредовог одбијања да га призна, али је указао на политички правац Алексијевих наследника према крсташкој кнежевини. Победа над Боемундом такође је и ојачала византијске позиције на Балканском полуострву.¹⁵

Током своје владавине Алексије I Комнин је успео савладати опасну кризу у којој се Царство налазило већ дуги низ година, чиме га је спасао од неминовне пропасти. Стабилизовао је унутрашње прилике у Царству отворивши век царског напретка и успеха, што несумњиво говори о царевим државничким способностима и дипломатској вештини. Алексије Комнин је својим реформама залечио унутрашње слабости у Царству, проширио је границе, али најбитније је било јачање византијске одбрамбене моћи која ће пад престонице одложити за један век. Ипак, постојале су и одређене слабости у његовој владавини. Утицај италијанских поморских република допринео је економском опадању царства. Такође је опадала и моћ војске и византијског државног апарата, док је с друге стране, процес феудализације Царства посредством пронија узимао све већи замах. Феудализација византијске државе била је последица унутрашњег развоја саме Византије, али је томе допринео и додир са Западом чији је утицај од доба крсташких ратова све више продирао у Византију. Вазални односи према византијском цару, у које су ступиле вође крсташа, довели су до тога да су ускоро слични односи успостављени и са неким земљама на византијској периферији.¹⁶

Још једна битна промена догодила се за време Алексија Комнина а тиче се унутрашње природе византијске власти. Цар је почео да ствара савезе са моћним племићким породицама и на тај начин је родбински повезана аристократија почела да преузима доминацију од престоничких, дворских кругова. За своје најповерљивије

---

¹⁵ Острогорски, *Византија* 343 – 345; Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans 900 – 1204*, Cambridge 2000, 182 – 183 (= Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*).

¹⁶ Острогорски, *Византија* 352 – 353.

сараднике Алексије је узимао најближе рођаке, на првом месту мајку Ану Даласин и брата Исака Комнина. Породично учешће у власти и расподела моћи значило је постављање најближих рођака на најважније функције у Царству а носиоцима најбитнијих функција додељивана су највиша достојанства. Овакав облик владавине, у којем сва власт у држави почива у рукама уског круга родбински повезаних људи временом је показао и своје недостатке. Ту се пре свега мисли на појаву узурпатора царске власти из најужег круга породице.

1.2. Угарска крајем XI и почетком XII века

Угарска монархија је током XI века била погођена друштвеним немирима и династичким сукобима а ситуацију је додатно отежавало страно уплитање у унутрашње прилике у земљи. Након смрти првог крунисаног владара светог Стефана (1001 - 1038), па све до доласка Ладислава I на власт 1077. године, на челу државе се сменило чак шест краљева. Феудални односи у земљи веома су ојачали и највише су погађали слободно становништво, којем је била забрањена слобода кретања како не би избегло подређеност властима. Строги правни кодекси донети за време Ладислава I још више су учврстили феудални поредак у Угарској, јер су подржавали приватно власништво над земљом и допринели су бољој црквеној организацији. Један од проблема са којима се суочио краљ Ладислав представљали су и непрекидни покушаји свргнутог краља Саломона (1063 - 1074) да поврати изгубљену власт, ослањајући се на помоћ немачког цара. Ова друштвена и политичка ситуација онемогућила је Ладиславу да се посвети унутрашњој консолидацији земље и вођењу експанзионистичке политике пре почетка 90 – их година XI века, односно до коначног нестанка Саломона са политичке сцене.¹⁷

Угарска тежња за проширењем граница била је усмерена првенствено ка обалама Јадранског мора, где је већ држала Хрватску под својом контролом. Због тога је краљ Ладислав пред крај своје владавине предузео поход према Далмацији, али је због навале Кумана у источне пределе Угарске морао да се врати назад. Након тога више није покушавао покорити Далмацију, јер је последњих година своје владавине био заокупљен борбом против Кумана, вођењем кампање у Русији (1092) и мешањем у унутрашње спорове Пољске (1093) и Бохемије (1095). Краљ Ладислав I је преминуо јула 1095. године и за собом није оставио мушких потомака што је покренуло питање наследства престола.¹⁸

За престо су се сада надметали синови Ладиславовог брата Гезе I (1074 – 1077), Коломан и Алмош. Чињеница да је краљ Ладислав још за живота наименовао Алмоша за краља Хрватске а Коломану је одредио да постане бискуп, јасно указује да је желео да његов наследник постане Алмош. Коломан је као старији од браће имао већа права по питању наследства престола, али је највероватније због своје недовољно привлачне

---

¹⁷ П.Рокаи, З.Ђере, Т. Пал, А.Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 34 (= Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*); Makk, *The Arpads and the Comneni*, 10.

¹⁸ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 11.

физичке појаве био запостављен при одређивању Ладислављевог наследника. Пошто је био васпитаван да постане бискуп, научио је латински језик што је била велика реткост за владаре тога доба. О његовим умним способностима сведочи и надимак „Књижар“ који су му дали савременици због изузетног познавања књижевности а његову образованост је ценио и папа Урбан II.¹⁹

Коломан се међутим није мирио са тиме да му је неправедно ускраћено право на угарску круну, због чега је избио сукоб између браће. Спор је на крају био решен тако што је Коломану заиста припала краљевска власт 1096. године а на то је несумњиво имала утицај и Црква. Алмош је добио управу над Хрватском, али амбиције према првобитно њему намењеном престолу нису га напустиле. Зато је он наставио са борбом против брата Коломана и око 1098. године дошло је до првог њиховог сукоба код Варкоње на Тиси. Десило се, међутим, да су њихове присталице одустале од борбе и браћа су морала да се измире. Да би Коломану нанео коначни пораз Алмош се обратио страним владарима за помоћ. Најпре је ишао код старог немачког цара Хенрија IV, али је он био заузет унутрашњим проблемима у држави и није могао Алмошу изаћи у сусрет. Угарски претендент се затим обратио за помоћ пољском кнезу Болеславу III и заједно са његовим трупима заузео је Абаујвар, али када је Коломан опсео тврђаву Алмош се предао. Трећи пут се незауоставиви Алмош обратио за помоћ новом немачком владару Хенрију V, који је 1108. године са својим трупима стигао у Угарску и присилио Коломана да се измири са Алмошем. Увидевши бунтовну природу свога брата, Коломан се одлучио на радикалну меру како би га учинио неспособним за владање. Наиме, он је наредио да Алмоша, заједно са својим петогодишњим сином Белом ослепе, након чега их је заворио у опатију Демеш код Острогона.²⁰

Краљ Коломан је преминуо 1116. године и први је угарски краљ који није сахрањен у својој задужбини, већ у стонобеградској базилици. Иза себе је оставио сина Стефана, којег је добио из брака са првом супругом, кћерком норманског војводе Рожера I Сицилијанског. Међутим, друга Коломанова супруга Еуфемија, кћерка суздаљско – перејаславског кнеза Владимира Мономаха, родила је у Русији сина Бориса којег Коломан није признавао као свог. Касније ће Борис настојати да освоји угарски престо, јер је сматрао да као Коломанов син има на то пуна права. То је

---

¹⁹Makk, *The Arpads and the Comneni*, 11; Рокаи, Бѐре, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 42.

²⁰Makk, *The Arpads and the Comneni*, 13 – 15; Рокаи, Бѐре, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 46 – 47.

проузроковало велике проблеме у Угарској, нарочито јер је имао подршку византијског цара.²¹

Коломана је наследио његов петнаестогодишњи син Стефан II (1116 – 1131), којег је отац крунисао још као четворогодишњака, да би га заштитио од претензија на престо свог брата Алмоша. Хроничари су о Стефану II писали доста неповољно, јер је нови владар био прилично својеглав човек који се већ на почетку своје владавине сукобио са скоро свим угарским великашима. Поред круне, млади краљ је такође наследио и главне спољнополитичке проблеме из времена владавине свога оца, као на пример питање Далмације. Пошто се ова област заједно са Хрватском налазила у византијској интересној сфери, добри односи Угарске и Царства, брижљиво неговани током Коломанове владавине, поново су се почели погоршавати.²²

---

²¹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 15.

²² Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 47.

1.3. Спорови око Далмације

Почетком XII века правац угарске спољне политике почиње да добија нове и веће размере, нарочито према византијским територијама на Балкану. Због тога су се односи између ове две земље све више затезали, и водили ка међусобном сукобу. У тренутку смрти краља Коломана Угарска је већ успела да се наметне Хрватској, затим приморским градовима и најзад да потчини Босну, најкасније у трећој деценији XII века.²³

Угарско покорвање Хрватске започело је још за време краља Ладислава I, али се тачан датум не може одредити услед недостатка података у изворима. Ладиславова сестра Јелена била је удата за хрватског краља Звонимира који је преминуо 1089. године, и након његове смрти краљ Ладислав је припојио Хрватску својој држави, а на њено чело је поставио братовог сина Алмоша. На тај начин није нарушио само интересе Византије, већ је повредио и права римског папе, јер је Звонимир краљевску круну добио из Рима 1075. године и Хрватском и Далмацијом је управљао као папин вазал.²⁴ Планирани поход на Далмацију краљ Ладислав није успео да реализује због већ споменутог упада Кумана у источну Угарску 1091. године.

Владајући феудални слој Угарске свакако није одустао од идеје освајања Далмације и са том политиком је наставио Ладиславов наследник Коломан (1096 – 1116). Пошто је за Далмацију такође била заинтересована и Венеција, Угарска се нашла у сукобу и са Млечима. Трупe краља Коломана стигле су до обала Јадранског мора 1097. године и однеле су победу над хрватским краљем Петром Свачићем у бици на планини Гвозд. Смрт последњег хрватског „народног краља” омогућила је угарској војсци да заузме важну луку Биоград на Мору, али Трогир и Сплит одбили су се предати Угрима. Ови градови су положили заклетву млетачком дужду Михаилу Виталу, којем је Алексије I Комнин препустио одбрану Далмације, због заузетости крсташким походом кроз његову земљу. Коломану је ситуацију додатно отежавала чињеница да није поседовао флоту, па се није могао супротставити надмоћнијим Млечанима. Угарском владару сада је једино преостало да се окрене дипломатији и зато је послао изасланике млетачком дужду, са предлогом да се уклоне сви дотадашњи неспоразуми између Угарске и Венеције. Године 1098. постигли су споразум као

---

²³ ИСН I, 199, (Ј. Калић).

²⁴ ИСН I, 190, нап. 21 (С. Ђирковић).

„Conventio Amicitiae”. Њиме је било одређено да подручје Хрватске припадне Угарској док је Венеција добила област Далмације.²⁵ Међутим, податак да је Коломан одбијао да призна титулу дукса млетачком дужду, јасно нам говори да је Угарска оспоравала права Византије и Венеције према Хрватској и Далмацији.

Пред крај XI века Коломан се највише бавио питањима спољне политике. Прво се умешао у спорове руских владајућих кнезова а затим у сукобе унутар Бохемије. Против њега су били окренути владари Пољске, Кијевске Русије и цар немачке, а не само Венеција и Византија. Да би се спасао политичке изолације у којој се нашао, Коломан се одлучио на савезништво са Византијом. Савез двеју суседних земаља био је ојачан браком краљеве нећак Пирошке²⁶ са сином цара Алексија I Комнина, Јованом II. Међутим иза овог брака крила се права намера Византије која је очигледно страховала од антивизантијског савеза Коломана и Нормана, са којима је угарски краљ у то време био повезан брачним везама.²⁷

Као византијски савезник, Коломан је изашао из политичке изолације, па се поново могао посветити далматинском питању. Пошто се 1102. године крунисао за краља Хрватске, желео је још више проширити своју власт према далматинским обалама, којима је директно завладала Византија. Већ 1105. године угарска војска је заузела Задар, Трогир, Сплит, Шибеник заједно са острвима, противно вољи Византије и Венеције. Наредне године краљ је са папом склопио декларацију у граду Гвастали, којом се одрекао права да именује прелате, и на тај начин га је придобио на своју страну. Након успешних освајања Коломан је преузео титулу краља Угарске, Далмације и Хрватске а такође је свог четворогодишњег сина Стефана крунисао за краља, желећи да га на тај начин заштити од Алмошевих претензија на престо.²⁸

Судећи према свим изворима, угарска власт у Далмацији била је благонаклоно дочекана. Освојеним градовима на приморју загарантована су права унутрашње аутономије. Народ и свештенство и даље су бирали кнеза и епископа према постојећем древном обичају, а којег је Коломан само потврђивао. Такође, нови хрватски краљ покореним областима није наметнуо обавезу плаћања данка, чиме је угарску власт

---

²⁵ Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 197 – 198.

²⁶ Била је ћерка краља Ладислава I и Аделаде Швапске. У Византији је добила име Ирина (1118 – 1134).

²⁷ Makk, *Arpads and Comneni*, 14.

²⁸ Исто.

учинио повољнијом од млетачке.²⁹ Предстојница манастира Света Марија, којег је Коломан богато даровао, спомиње га као „пресветог краља Коломана“ а успомена на њега се и данас чува у далматинским градовима.³⁰

Године 1115. Млетачка је покренула акцију против Угарске са циљем да поврати власт у Далмацији. У овом нападу млетачки дужд није био у савезништву са Византијом и Немачком, али је свакако имао њихово одобрење за рат против Угарске. Одбрана далматинске територије сада је припала Коломановом сину и наследнику, Стефану II (1116 – 1131), али је његова војска претрпела пораз близу Задра. Цело Јадранско приморје поново се нашло по влашћу Венеције и 1119. године склопљено је примирје на пет година. Чињеница да је Византија подржавала Млечане у нападу на Далмацију, несумњиво указује на погоршање добрих односа Царства и Угарске крајем двадесетих година XII века.³¹

---

²⁹ Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 200 – 201.

³⁰ Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 45.

³¹ Makk, *Arpads and Comneni*, 17 – 19; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 48.

1.4. Односи Србије са Византијом и Угарском

Територија српске средњовековне државе током XII века распрострањала се између двеју великих сила, Византије и Угарске. Географски положај Србије неизбежно ју је увлачио у политичке односе моћних суседних земаља, али такође и све већа тежња Срба за осамостаљењем од Византијске власти допринела је њиховом ступању на међународну политичку сцену. Раздобље XII века веома је значајно за развој српске средњовековне државе, стога ће у овом поглављу бити приказано на који су начин српски кнезови користили угарско – византијске сукобе зарад остварења својих интереса, као и крајњег циља - осамостаљивања од Византије.

Први покушаји Срба да се одупру власти Византинца јављају се још тридесетих година XI века, током владавине кнеза Стефана Војислава. Судајући по једној краткој белешци грчких хроничара, он је као талац био одведен у Цариград, али је успео да побегне у планине своје отаџбине и протера одатле грчког заповедника.³² Већ је било речи о томе да се Царство налазило у тешком положају у тренутку ступања на власт Алексија I Комнина, 1081. године. Исте године када је цар ступио на власт, византијске области на обалама Јадранског биле су нападнуте од стране Нормана. Алексије Комнин је лично кренуо у обрачун са норманским непријатељима, а са собом је водио војску састављену од разноврсних трупа. Ана Комнина спомиње одреде Македонаца, Тесалаца па чак и Турака, који су живели у околини Охрида, и сваким војним одредом је заповедао посебан командант.³³ Тада су се у византијској војсци налазили и војни одреди Бодина, сина Михаила Војислављевића. Да би Бодина што више везао за себе, Алексије I Комнин му је доделио титулу протосеваста.

Бодинови војни одреди су још након искрцавања на Балканско полуострво, у савезништву са Албанцима, почели да узнемиравају Нормане. Пре избијања сукоба код Драча, постојале су две струје унутар византијског вођства. Једна се залагала да се Нормани не нападају директно, већ да им се онемогући снабдевање војног логора и на тај начин присили на предају. Ово становиште је предлагано Бодину и осталим кнезовима у околини. Међутим, превагнуло је друго становиште које је желело битку, до које је дошло већ октобра 1081. године.³⁴ Приказ битке остао је забележен код Ане

---

³² К. Лиречек, *Историја Срба I*, Београд, 1952, 133, (Лиречек, *Историја*).

³³ *Византијски извори за историју народа Југославије III*, уред. Г. Острогорски – Ф. Баришић, Београд 1966, 378 (= ВИНЈ III).

³⁴ *ИСН I*, 193 – 194 (С. Ђирковић).

Комнине, која наводи да се цар Алексије I храбро борио, али су га издали савезници, а међу њима и Бодин. Тако се могло видети „како његови војници – Турци беже, а и сам Бодин узмиче не борећи се”.³⁵ Он је дошао на бојно поље, али није улазио у битку, већ се држао по страни чекајући њен крај. Бодинова одлука да не подржи цареву војску скупо је коштала Византинце, јер су од Нормана претрпели тежак пораз.

Српски владар је искористио тешку ситуацију у Византији након претрпљеног пораза. Нарочито му је погодновало то, што цар Алексије I није казнио његову нелојалност у бици код Драча. Бодин је искористио заузетост Византије у рату са Робертом Гвискардом и проширио своју власт на Рашку и Босну, око 1083/1084. године. Према писању Попа Дукљанина, Бодин је за жупане у Рашкој је поставио своја два дворанина – Вукана и Марка, који су му том приликом положили заклетву верности, док је за владара Босне поставио кнеза Стефана.³⁶ Вуканова област је највероватније припадала капетанату Расу, док се Маркова област налазила северније и простирала се све до реке Саве. Пошто је Вукан био старији брат, највероватније је уживао већи хијерархијски углед од Марка. Такође, Марко је преко своје жене Угарке одржавао веома блиске односе са Угарском.³⁷ Због тога је Угарска почела са уплитањем у унутрашња питања Србије након Вуканове смрти, због чега су се поново сукобили угарски и византијски интереси.

Подаци из извора нас наводе на закључак да се Бодин до 1088. године није зауставио са освајањима византијских градова. На основу буле антипапе Климента III из 1089. године, у којој се одређују привилегије барске цркве, може се закључити да је Бодин проширио границе своје државе на северни део Драчке теме. Освојио је Улцињ, али се Љеш није налазио у границама његове државе, што нам говори да су јужне границе Бодинове државе биле удаљене од Драча. Према писању Попа Дукљанина, Бодин је после смрти Роберта Гвискарда вратио цару драчку област, јер је најјужнија епископија под његовом контролом била Скадар.³⁸ Поновни долазак Драча под контролу Византинаца начинио их је огорченим непријатељима Срба. Драчки намесник Јован Дука, иначе шурак цара Алексија I Комнина, нанео је низ пораза српским одредима и на тај начин их је потиснуо из градова које су запосели. Најзад,

---

³⁵ ВИНЈ III, 379.

³⁶ *Ljetopis Popa Dukljanina*, ed. V. Mošin, Zagreb 1950, 96 – 97 (= *Ljetopis*); Т. Живковић, *Портрети српских владара (IX – XII век)*, Београд 2006, 105 – 106 (= Живковић, *Портрети*).

³⁷ Живковић, *Портрети*, 108.

³⁸ *Зборник радова Византолошког института XLIII* (2005), 49 – 50, *Ljetopis*, 97.

након једне „жестоке битке“ успео је да зароби Бодина, и тада се српски владар по други пут нашао у византијском ропству.³⁹ Након ослобођења из ропства подаци о Бодину полако ишчезавају из извора. Несумњиво му је углед у земљи опао, а улогу главе личности сада преузима Вукан. Такође је и Дукља изгубила на значају, а центар ратних операција сада се преноси на равничарске пределе Косовске области. Српска погранична тврђава била је Звечан а налазила се на месту уливања реке Ситнице у Ибар.⁴⁰

Ана Комнина у *Алексијади* спомиње три похода које је цар Алексије Комнин предузео против жупана Вукана до краја XI века – 1091, 1093 и 1094. године. Сукоби Срба и Византинаца водили су се дуж целе границе са Византијом, што је натерало цара Алексија I да се позабави њеним обезбеђивањем. Велики жупан Вукан је под својом влашћу највероватније држао планинске области између садашње границе Албаније и Метохије, односно област која се у средњем веку називала Алтин. То уједно значи да је Рашка у Вуканово време обухватала северну и западну Метохију, као и данашњу источну Црну Гору.⁴¹ Када је цар Алексије 1091. године сазнао да се Бодин у савезништву са Вуканом припрема за непријатељске нападе, обавестио је великох дукса у Драчу Јована Комнина да српски владар припрема заверу. Затим је цар лично кренуо са војском према Филипопољу (Пловдиву), како би се супротставио српским нападима. Ту је од бугарског архиепископа примио писмо, у којем га он обавештава о завери драчког дуче Јована Комнина. Ана Комнина нам преноси на који је начин цар Алексије решио новонасталу ситуацију. Цар је, наиме, преко верног слугу Агрира Карацаса, упутио два писма у Драч. У првом писму, које је било намењено Јовану, цар га позива код себе, како би му он пренео вести о приликама у својој области зарад боље одбране граница Византије. Друго писмо било је упућено представницима власти у Драчу, где их је Алексије I обавестио о разрешавању дукса Јована са своје дужности а на његово место је поставио доносиоца овог писма.⁴²

Године 1093. Вукан је са својим одредима продро до тврђаве Липљан у јужним деловима Косова где се налазио византијски логор. Око ове тврђаве разбуктали су се сукоби у којима је цар морао лично интервенисати. Мир који је том приликом био

---

³⁹ Бодин је први пут био заробљен 1072. године, приликом устанка у Бугарској против византијске власти.

⁴⁰ Жиречек, *Историја*, 137.

⁴¹ Живковић, *Портрети*, 108.

⁴² *ВИНЈ III*, 384 – 385, *ИСН I*, 198.

склопљен није дуго потрајао. Ускоро је избио нови сукоб Вукана са намесником Драча Јованом Комнином и том приликом Срби су опустошили пределе око Врања и Скопља, све до Тетова с друге стране Шар Планине. Када је цар Алексије I сазнао за ове догађаје, поново се одлучио на сада већ трећи поход против Вукана, фебруара 1094. године. Вукан се поново одлучио за преговоре, вероватно зато што није располагао довољном војском за супротстављање Византинцима. Цар Алексије I је пристао да се сукоб реши мирним путем што је допринело смиривању ратних операција. Као залог склопљеном миру, Вукан је цару предао двадесет талаца, међу њима и своја два синовца Уроша и Стефана Вукана.⁴³ Занимљива је чињеница да је Вуканов синовац Урош носио угарско име, јер нам то јасно показује о родбинској повезаности великих жупана са Угарском. Након успешно завршених преговора и прихватања талаца, цар Алексије I Комнин се вратио назад у Цариград. Изгледа да је од 1094. до 1106. године Вукан поштовао одредбе мировног уговора. Ана Комнина не спомиње никакве сукобе Византинаца и Срба током овог раздобља, па је могуће да су српски таоци били дуже време задржани у Цариграду. Последња вест о српско – византијском сукобу за време Вуканове владавине односи се на сукоб са Јованом Комнином 1106. године, који је забележила Ана Комнина.⁴⁴ Преговори које је цар Алексије I Комнин водио са српским великим жупаном сведок су смањења Византијске војне моћи пред крај XI века. Зато је Царство морало прибећи мирним начинима смиривања поданика. Сукоб са Вуканом 1106. године уједно је и последњи помен о њему, што нам намеће мишљење да је Вукан до краја своје владавине око 1112. године водио мирну политику према Византији.⁴⁵

Главна попришта византијско – угарских сукоба током XII века налазила су се на пограничној области са Србијом, око река Саве и Дунава као и на подручју старе Рашке. Да би се спроводиле било какве акције на Балкану, неопходно је било одржавање безбедности Цариградског друма, који се протезао од Београда преко Браничева и Ниша па све до Цариграда. Цариградски друм је уједно представљао и главну саобраћајницу на Балкану током средњег века и на његовом подручју Византија је градила и разграђивала своју балканску политику све до 1180. године. Тако је угарско закорачење на тло свог балканског суседа почетком XII века потчињавајући Хрватску и Босну отворило Византији нови фронт у пограничним областима око Саве

---

⁴³ВИНЈ III, 387 – 389; Јиречек, *Историја*, 137 – 138; Т. Живковић, *Портрети*, 111.

⁴⁴ Т. Живковић, *Портрети*, 111.

⁴⁵ Т. Живковић, *Портрети*, 114 – 115.

и Дунава. Други, мање видљиви фронт представљала је управо побуњеничка делатност њених словенских поданика. Јован Кинам, који је ове области најбоље познавао, и бар једном прошао Цариградским друмом, преноси нам обавештења о успутним тврђавама, и важним раскршћима, која спадају међу најпрецизније вести које о њему постоје.⁴⁶

---

⁴⁶ Калић, *Европа и Срби*, 60 – 61.

2. Погоршавање односа почетком XII века

Византијско царство је за време владавине цара Алексија I Комнина успело да поврати некадашњу славу и моћ, јер је у претходном раздобљу било ослабљено бројним кризама услед непријатељских упада на његове територије. Алексије I Комнин није само проширио границе Царства већ га је и учврстио изнутра а такође га је учинио способним за одбрану. Византија је поново постала доминантна сила на Блиском истоку и на Балканском полуострву. Византијско – угарски односи су на почетку XII века били веома разуђени и када су доспели у стање непријатељства, почело је окупљање савезника на обема странама.⁴⁷

Након цареве смрти 1118. године јавили су се сукоби око наследника престола унутар царске породице. Алексије је још раније у споразуму са Дукама одредио за престолонаследника Константина Дуку, тако што га је верио са својом најстаријом ћерком Аном. Међутим, када му се родио син Јован II, цар га је крунисао за савладара 1092. године.⁴⁸ На тај начин је желео да му обезбеди наследство престола. Међутим, сва деца цара Алексија I Комнина и његове супруге Ирине Дука била су рођена у порфири, због чега су сматрали да имају иста права на царску круну као и најстарији син Јован. Највеће амбиције према очевом престолу испољила је Ана Комнина, најстарије дете царског пара а подршку јој је пружила и мајка, царица Ирина. Оне су наговарале цара Алексија I да преда круну Анином мужу Нићифору Вријенију, али је цар остао при својој одлуци. Он није отворено одбио захтев супруге и ћерке, али је у одлучујућем тренутку помогао Јовану II да се попне на царски престо. Услед свих насталих интрига, долазак на власт легитимног престолонаследника добио је карактер државног удара. Ана Комнина се није тек тако помирила са чињеницом а јој је царска круна измакла из руку, већ је намеравала да изврши атентат на свог брата. Ни ово крајње средство није било успешно, па се Ана због тога повукла у манастир и остатак живота се посветила писању и научним студијама. Као монахиња написала је ремек – дело византијске књижевности *Алексијаду*, која представља историју владавине њеног оца, цара Алексија I Комнина.⁴⁹

Новог владара савременици су описивали као мудрог, умереног и храброг ратника племените нарави. Цар Јован II (1118 – 1143) био је владар чврсте воље,

---

⁴⁷ Калић, *Европа и Срби*, 596.

⁴⁸ Острогорски, *Историја*, 354.

⁴⁹ Острогорски, *Историја*, 354.

доследан у вођењу политике свога оца и непоколебљив у својим намерама. Историчари Никита Хонијат и Јован Кинам, иако су само делимично преживели цареву владавину и зато јој посвећују мање простора у својим делима, цара Јована II приказују као доброг и побожног владара, који није био склон луксузном животу на двору. Он је у великој мери допринео јачању Византије и обнављању њене моћи на Блиском истоку и на Балкану.⁵⁰

Већ на почетку његове владавине као главно спољнополитичко питање показала се борба са норманском Антиохијском кнежевином као и поновна опасност од Печенега. Ови проблеми доводили су Византију у везу са низом других западних сила а међу њима и са Угарском. Још из времена владавине његовог оца, цара Алексија Комнина, Венеција је уживала бројне привилегије за трговину по Царству. Била је то награда за помоћ против норманске инвазије 1082. године. Временом је у Цариграду настала млетачка трговачка четврт Пера у којој је живело бројно римокатоличко становништво, што се Грцима никако није свиђало. Јован II је желео да ослободи Византију и њену трговину од млетачког притиска и због тога није желео да обнови уговор који су Млечани склопили са његовим оцем. Млетачка флота је зато 1123. године напала византијску Керкиру, на шта су Византинци одговорили паљењем млетачке четврти у Цариграду. Тек када су Млечани заузели већину византијских острва у Егејском мору, цару је једино преостало да склопи неповољан мир са Венецијом 1126. године и обнови њихове привилегије новим уговором.⁵¹

Печенези су у ово време поново напали византијско Подунавље након скоро тридесет година мировања, што је приморало цара да премести трупе на балкански фронт. Године 1122. упали су на византијске територије пљачкајући и пустошећи све до Тракије, док им цар није нанео одлучујући пораз код Берије.⁵² Печенешка претња на Балкану је дефинитивно окончана након тешког пораза који су овом приликом претрпели, а велики део њих је након тога био насељен у Малој Азији.⁵³

У тешком положају током овог периода налазила се и Угарска, чији се положај током ратовања са Млетачком републиком знатно погоршао. Краљ Стефан II се већ у тренутку ступања на власт 1116. године морао изборити са главним

---

⁵⁰ Острогорски, *Византија*, 355.

⁵¹ Острогорски, *Византија*, 355; Магк, *The Arpads and the Comneni*, 20.

⁵² Данас Стара Загора у Бугарској.

⁵³ Острогорски, *Византија*, 355.

спољнополитичким проблемима из времена његовог оца. Угарска се нашла изолована између Венеције, која је након освајања Далмације тежила покоравану целе обале Јадрана, Светог Римског Царства и Византије, у којој се од 1118. године налазио на власти цар Јован II. Пошто се Угарска нашла ослабљена услед губитка далматинских територија, краљ Стефан II је покушао да обнови добре односе са чешким кнезом Владиславом I. Њихов покушај измирења завршио се сукобом на реци Олшави 1116. године, у којем је угарска војска претрпела пораз. Стефан II се затим умешао у унутрашње проблеме Кијевске Русије, где се водио сукоб између Владимира Мономаха и његовог зета Јарослава. Угарски краљ је стао на Јарославову страну, али није предузео војни поход због страха од одмазде незадовољних племића, који су претили његовим збацивањем с престола. Угарска је такође имала непријатељске односе и са маркгрофом Аустрије, а Стефан II је браком са ћерком Роберта, норманског грофа Капеу, стао на страну папства против немачког цара Хенрика . С правом се може сматрати да је овај брак био усмерен и против Венеције.⁵⁴

Примирје са Венецијом склопљено 1119. године је истекло након пет година, што је Стефану био довољан разлог да покуша повратити изгубљене далматинске територије. Највероватније је у напад кренуо у првој половини 1124. године, а као потврда за то стоји краљева повеља из јула те године, у којој потврђује привилегије Трогиру и Сплиту које су добили још за време краља Коломана. Угри су успешно повратили већину изгубљених градова у централној Далмацији, али се њихова власт није дуго одржала. Млетачка флота, која се враћала са Истока је 1125. године вратила целу Далмацију под своју контролу.⁵⁵

Наредни период владавине Стефана II биће обележен сукобом са суседном Византијом, нарочито након што је ослепљени Алмош овде нашао уточиште а византијски цар је одбио да га изручи у Угарску.

---

⁵⁴ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 19 – 20.

⁵⁵ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 20 – 21; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 45 – 46.

2.1. Војни сукоби крајем двадесетих година

Током двадесетих година XII века односи између Византије и Угарске све више су се заоштравали. Томе је допринело неколико чиниоца, међу којима су били сукобљени интереси на Балкану али и бекство Стефановог стрица Алмоша на двор византијског цара. Никита Хонијат у свом делу каже да су становници Браничева напали угарске трговце, вршећи над њима најгоре злочине, и то је погоршало односе између две земље. Ипак, на основу овог податка можемо закључити да је постојао трговински однос између Угарске и Византије.⁵⁶

Међутим, прави узрок сукоба је највероватније био Алмош, стриц краља Стефана II. Он је 1125. године побегао у Византију, где је био срдечно дочекан и добио је име Константин. По угарским обичајима, владарев брат је могао остати у земљи само ако му се избуду очи, због чега је Алмош потражио уточиште код византијског цара.⁵⁷ Чак је од цара Јована II Комнина добио један град на управу у Македонији, који је по њему добио назив Константијана. Алмош био је у сродству са царицом Ирином Пирошком а поред тога, Византија је већ била у лошим односима са Угарском, што су додатни разлози прихватања угарског пребега. Цар је такође у овој ситуацији видео прилику да се умеша у унутрашња питања Угарске а и каснији цареви ће се користити овим средством зарад уплитања у угарска унутрашња питања. Краљ Стефан II је захтевао од Јована II да се Алмош изручи назад у Угарску, али је то цар одбио. Зато, да би се осветио због пружања подршке његовим политичким противницима, Стефан II је одлучио да зарати против Царства.⁵⁸

Угарска војска је током лета 1127. године упала на византијску територију под вођством самог краља Стефана II и започела ратне операције. Угри су прешавши реку Саву најпре разорили Београд а затим наставили борбе у Браничеву. Преко Ниша и Сердике стигли су чак до Филипопоља, где се налазио цар Јован II. Одавде су Византинци натерали угарску војску на повлачење, док је остатак године Јован II провео у планирању противофанзиве. Јован Кинам бележи да је угарски краљ наредио

---

⁵⁶ ВИНЈ IV, 118, нап. 10; Калић – Мијушковић, *Београд*, 44.

⁵⁷ ВИНЈ IV, 7.

⁵⁸ ВИНЈ IV, 7; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 22 – 23.

да се од камења порушеног Београда изгради утврђење у Земуну док Никита Хонијат преноси да је камење потицало од порушених браничевских зидина.⁵⁹

Године 1127. преминуо је Алмош, али то није зауставило сукобе који су се наставили и у наредној години. Византинци су напали границу са Угарском на Дунаву појачани најамничким одредима Селцука и Италијана а имали су и подршку морнарице. Угарска војска заузела је положај код Сирмијума да би бранила границу на Дунаву под командом извесног Сетопла, јер је краљ због болести био спречен да лично заповеда трупима. Пратећи победу своје морнарице, царска војска је прешла Дунав близу тврђаве Харам и нанела пораз угарским противницима близу реке Караш. Никита Хонијат наводи да је још раније цар Јован II заузео Франкохорион, најплоднији део угарске територије, који се налазио између река Саве и Дунава.⁶⁰ Код Јована Кинама наилазимо на детаљан приказ ове битке. Наводно је цар наредио савезничкој војсци да пређе на другу страну код места Темпон, док је он са преосталом војском остао код тврђаве Харам претварајући се да ће одмах прећи Дунав. Тако је било и урађено, и послани одреди су без муке прешли реку и већ у првом нападу нанели Угрима пораз. Дали су се у бекство све до реке Караш где им се при прелазу ове реке срушио мост и многи су ту погинули. Након однете победе Византинци су заузели Сирмијум, Земун и Харам и узели мноштво плена. Након што су утврдили Браничево, цар се заједно са војском повукао у Византију. Акција цара Јована II из 1128. године није била покренута са намером да се освоје угарски градови на Дунаву, већ је имала само казнени карактер.⁶¹

Пораз угарске војске у овом сукобу са Византинцима учинила је да Стефан II постане неомиљен међу својим присталицама. На чело краљеве опозиције стали су извесни Иван и комес Борис, који су били проглашени за краљеве. Краљ Стефан је успео да сузбије опозицију и да задржи власт, али је ови догађаји су несумњиво погоршали унутрашње прилике у Угарској. Извори нам не пружају довољно информација о комесу Борису, али је извесно да се не ради о Коломановом сину рођеном у Русији којег он није признавао.⁶²

---

⁵⁹ Калић, *Европа и Срби*, 416.

⁶⁰ ВИНЈ IV, 118.

⁶¹ ВИНЈ IV, 10 – 13, Makk, *The Arpads and the Comneni*, 25.

⁶² Makk, *The Arpads and the Comneni*, 26.

У првој половини 1129. године Стефан II је покренуо противофанзиву на Византију појачан савезничким одредима из Чешке. Савезничка војска је успела да разори Браничево због чега је цар наредио да се командант града Куртикије казни батинањем по леђима. Сукоб Угарске и Византије искористили су и Срби, који су пружили подршку Угрима. Антивизантијска политика међу Србима није била ништа ново, и угарско – византијски сукоб се показао као погодна прилика за нападање тврђаве Рас⁶³, коју су Срби том приликом и освојили. Сарадња између Стефана II и српског велоког жупана Уроша I свакако је постојала око 1129. године. Томе у прилог сведочи склапања брака између угарског престолонаследника Беле са Јеленом, ћерком српског великог жупана Уроша чиме је српско – угарско савезништво било ојачано.⁶⁴ Византијска војска је поново морала да брани своју територију, а опет ју је предводио сам цар Јован II. Он је најпре казнио Србе за пружену помоћ Угрима и у тешкој одмазди њима је поново наметнута врховна власт Цариграда. Никита Хонијат наводи како је велики број српских ратних заробљеника том приликом био одведен у Малу Азију као робље. Византинци су разорену Рашку тврђаву поново заузели тек 1149. године, што опет иде у прилог чињеници да су у овом походу имале другачије циљеве.⁶⁵ Угри су обновили непријатељства и прешли Дунав, вероватно да би краљ Стефан потврдио свој ауторитет поновним нападом на Браничево, чије су зидине у међувремену биле обновљене. Његова је војска затим напала византинске трупе, које су се почеле повлачити због надоласеће зиме али су се они спасили без већих губитака. Наиме, у Угарској је боравила једна жена, родом Латинка и она је издала цару да се спрема угарски напад на његову војску.⁶⁶

Убрзо након овог сукоба дошло је до склапања примирја на једном острву на Дунаву, близу Браничева. Византији је мир на западној граници био више него потребан, будући да су Јермени из Киликије почели да нападају царске територије у Малој Азији. Мировни споразум којим је окончано ратовање склопљен је октобра 1129. године по принципу *status quo ante*, дакле без територијалних промена. Београд и Браничево су остали у поседу Византије а Срем и Земун под контролом Угарске.⁶⁷

---

⁶³ Данас Градина у Постоњу код Новог Пазара.

⁶⁴ Ј. Калић, *Угарски двор у Срему*, Зборник радова византолошког института XXII, 1983, 26 (= Калић, Угарски двор).

⁶⁵ Љ. Максимовић, *Србија и правци византијских похода у XII веку*, Зборник радова византолошког института XXII, 1983, 9 (= Максимовић, Правци византијских похода).

⁶⁶ ВИНЈ IV, 16 – 17.

⁶⁷ ВИНЈ IV, 17, нап. 25.

2.2. Односи Византије са Угарском током владавине Беле II

Краљ Стефан II није иза себе оставио потомство, због чега је за свога наследника одредио Шаула, сина своје сестре Софије. У међувремену је био пронађен Бела, ослепљени Алмошев син, којег су присталице скривале у опатији у Печварду. Њега је краљ оженио кћерком рашког великог жупана Јеленом, највероватније 1129. године и одредио је за њега двор у Толни. Верује се да је на овај начин Стефан II само желео да веже за себе Алмошеве присталице које су остале у Угарској. Они су овим чином стекли краљеву подршку и ојачале су њихове позиције у земљи. То је било пресудно за долазак Беле II на престо Угарске након смрти Стефана II.

Краљ је преминуо 1131. године и по његовој жељи престо је наследио Бела II (1131 – 1141). Већ у априлу исте године обављено је крунисање слепог владара, без уплитања ниједне стране силе, па чак ни Византије. Током Белине владавине односи са Царством су се у знатној мери повећали у чему је Угарска играла активнију улогу. Томе сведоче обновљени угарски покушаји проширења према јадранској обали али и помоћ коју је Угарска послала Византинцима у сукобу са Норманима. Убрзо након ступања Беле II на власт Алмошеве присталице су спремале напад на присталице Коломана, чија је борба за власт и даље била активна. Они су искористили државни сабор у Араду 1131. године како би напали своје супарнике, и том приликом је било погубљено шездесет осам чланова угарске аристократије који били умешани у Белино и Алмошево ослепљење. Управо је краљица Јелена потенцирала да се казне одговорни за трагедију њеног мужа. Наводно су краљ и краљица лично присуствовали егзекуцији како би Јелена била сигурна да су непријатељи њеног мужа кажњени. Виновницима су била одузета имања од којих је касније образован посед Арадског капитола али је краљ и даље богато даривао своје присталице, што значи да судбина краљевске круне није била решена измирењем између две зараћене стране.⁶⁸

Иако су Коломанове и Стефанове присталице биле сурово кажњене, то и даље није било довољно да се они зауставе. У оваквим околностима они су се сетили Бориса, Коломановог сина којег он није признавао, и истакли су га за свог претендента на престо. Борис је око 1130. године напустио Кијевску Русију да би најпре стигао у Византију где га је цар Јован II срдечно примио. Затим га је оженио сестром од стрица

⁶⁸ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 29 – 31; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 50.

Комнином али даље му није помагао у освајању царске круне. Разлог за то вероватно лежи у промењеним спољнополитичким околностима, јер Византији је све више претила опасност са истока. Нормани у јужној Италији поново су ојачали а и Јованов брат, севастократор Исак, се побунио и посегнуо за царском круном, због чега Јован II није желео да отвара још један фронт против себе.⁶⁹

Новог савезника Борис је нашао у пољском кнезу Болеславу III који је у Борисовом освајању угарског престола видео добру прилику за обнављање савезништва Угарске и Пољске. Пошто је постојала претња од немачке експанзије, ово савезништво би било од користи за обе земље. Угарски краљ је у међувремену ојачао своје позиције тако што је кроз брак своје сестре обезбедио савезништво и војну помоћ маркгрофа Аустрије, Леополда III. Године 1131. Борис је потпомогнут савезничким пољским четама упао на територију Угарске, на позив незадовољних великаша. Јула месеца дошло је до битке код реке Шајо, где је краљева војска нанела велики пораз Борису и онемогућила га да у будућности покуша да узурпира власт у Угарској.⁷⁰

Пошто је одбранио власт у земљи, Бела се сада могао посветити офанзивнијој спољној политици. Најпре је освојио део далматинске територије 1136. године, чиме је ова област постала подељена на три дела, између Венеције, Угарске и Византије. Северни део са Задром и острвима припадао је Венецији, централни део са градовима Сплит, Трогир и Шибеник припадао је Угарској док је Византија контролисала јужне делове са центром у Дубровнику. Следећи корак било је освајање Босне, али се она добровољно покорила 1137. године а територија око реке Раме је освојена након тога.⁷¹ Ни Византија ни Угарска нису се успротивиле овим угарским освајањима, јер су биле заокупљене својим унутрашњим проблемима, па су прихватиле новонастало стање на Балканском полуострву.

Највећа опасност по Византијско царство на истоку био је Мелитински емират династије Данишмендита. Цар Јован II га је коначно савладао 1135. године, након предузетих пет похода против овог емирата. Други проблем представљала је норманска кнежевина у Антиохији којом је владао кнез Рајмунд од Поатјеа, иначе зет Боемунда II. Да би се обрачунао са Норманима у Антиохији, Јован II је најпре морао да савлада малојерменску кнежевину у Киликији, која се налазила на путу за Сирију.

---

⁶⁹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 31 – 32.

⁷⁰ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 32- 33; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 50.

⁷¹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 33.

Царев поход против малојерменске кнежевине био је победоносан и већ 1137. године Јован II се налазио пред зидинама Антиохије. Опсада града није дуго трајала и кнез Рајмунд од Поатјеа био је принуђен да положи вазалну заклетву верности.⁷²

Док је Јован II ратовао против антиохојског кнеза, држава Нормана је доживљавала снажан успон. Рожер II се на Божић 1130. године у Палерму крунисао за краља Сицилије, чиме је сва дотадашња освајања Нормана ујединио у једно краљевство. Да би спречио инвазију Нормана на византијске територије, Јован је потражио помоћ код папе Иноћентија II и немачког цара Лотара III, који се са Норманима надметао за власт у јужној Италији. Тако је августа 1135. године створена антинорманска коалиција којој се придружила и Венеција заједно са трговачком републиком Пизом. Пошто је обезбедио себи савезнике, Јован се фокусирао на ратовање против држава на истоку док је Лотар помоћу византијске финансијске подршке продро у јужну Италију, али неких већих успеха није имао. У ово време пада и акција угарског краља Беле II на Балкану који због заузетости Византије и Венеције није наишао на њихово противљење.⁷³

Односи Византије са крсташким државама на истоку све више су се погоршавали. У пролеће 1143. године Јован II је планирао нови поход против Антиохије, јер се антиохијски кнез одрекао вазалних обавеза према Царству. Нови поход је требало да се заврши освајањем Јерусалима и проширењем византијске власти у Палестини. План му је међутим остао неостварен, јер је 8. априла 1143. године у лову био грешком погођен отровном стрелом. Пошто су му синови Алексије и Андроник умрли од епидемије годину дана раније, престо је оставио четвртном, најмлађем сину Манојлу I Комнину. У Угарској је још 1141. године дошло до промене на престолу, када је слепог владара Белу II наследио син Геза II (1141 – 1162). То је значило и нову фазу у односима са Византијом.⁷⁴

---

⁷² Острогорски, *Византија*, 356; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 34.

⁷³ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 34.

⁷⁴ Острогорски, *Византија*, 357; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 35.

2.3. Рашки жупани између Угарске и Византије

Србијом је након Вуканове смрти 1112. године владао његов најстарији син Завида. Према речима Стефана Првовенчаног у *Житију Светог Симеона*, против Немањиног оца Завиде побунила су се браћа, највероватније Урош и Стефан Вукан, његова браћа од стрица. Они су Завиду свргнули с престола уз сагласност њиховог оца Марка који је опет имао подршку угарског двора. Тако је Завида већ после неколико месеци држања великожупанске власти био присиљен да се повуче у место свога рођења, Рибницу у Дукљи.⁷⁵

Овде му се 1113. године родио најмлађи син Стефан Немања.⁷⁶ Према казивању Стефана Првовенчаног, Немања је био крштен у римокатоличкој цркви, по латинском обреду, да би се након Завидиног повратка у Рашку крстио по други пут, у епископалној цркви светих Петра и Павла у Расу, сада по православном обичају. Дакле, уз помоћ Византије Завида се домогао престола у Рашкој, што је било вероватно почетком треће деценије XII века. Тада се на Балкану налазила византијска војска цара Јована II Комнина, која је кренула у поход против Печенег. Део византијске војске је том приликом запосео Рас и омогућио Завиди да поврати престо, а заузврат је Завида по други пут крстио своју породицу по грчком, православном обичају. Ни ова друга Завидина владавина није дуго потрајала. Угарски краљ Стефан II је 1126. године извео упад на територије под византијском контролом, што је био увод у отворени сукоб са Византијом. Према анонимној белешци нотара Беле III (1172 – 1198), угарска војска је том приликом заробила и са собом одвела неименованог рашког великог жупана. Врло је вероватно да се ради управо о Завиди што би значило да му је друга владавина трајала од 1122/3. до 1126. године.⁷⁷

Судећи према подацима из списка Попа Дукљанина, земљом су након Завидиног заробљавања управљали његови синови. Када је дукљански владар Ђорђе, син Константина Бодина, покренуо војну интервенцију у Рашкој за време своје друге владавине, нашао је у заточеништву Уроша I којег су у тамницу према Дукљаниновом сведочењу, бацили његови сродници. Ту се највероватније мисли на четири Завидина сина. Дукљански краљ Ђорђе је крајем 1126. или почетком 1127. године освојио Рашку и ослободио је Уроша I из тамнице. На тај начин му се одужио за помоћ коју му је

---

⁷⁵ Т. Живковић, *Портрети*, 141.

⁷⁶ Велики жупан Завида имао је четири сина: Тихомир, Мирослав, Страцимир и Немања.

⁷⁷ Т. Живковић, *Портрети*, 144.

Урош пружио око 1120. године, приликом поновног освајања дукљанског престола.⁷⁸ Пошто је Ђорђе био антивизантијски расположен а Урош је већ 1129. године у савезу са Угрима ратовао против цара Јована II Комнина, Завида и његови синови су бар у то време били штићеници Византије.⁷⁹

Већ је било речено како је током избијања рата Угарске са Византијом 1127. године Србија стала на страну Угарске. Срби су највероватније искористили угарски напад на Браничево у првој половини 1129. године, да би напали Византинце и том приликом су разорили тврђаву Рас. Тада се на рашком престолу налазио Урош I, који је сада као угарски штићеник нанео пораз византијском заповеднику Критоплу. Због нанете срамоте услед пораза од Срба, цар је наредио да Критопла обученог у женске хаљине спроведу на магарцу по цариградском тргу.⁸⁰ Пошто су вести о српским акцијама веома оскудне даљи ток операција није могуће у потпуности реконструисати. Код Јована Кинама наилазимо на податак да је цар однео велики пораз Србима због кршења мировног уговора, што значи да српске акције против власти Византије нису биле успешне. Цар је затим приморао на склапање мировног уговора овај, по речима Јована Кинама, варварски народ, који није дорастао противник византијској моћи, и који је склон потчињавању власти суседа. Ту се, очигледно, може помишљати само на Угарску.⁸¹ Исти аутор даље наводи да су Византинци из Србије узели богат плен, а мноштво српских ратник заробљеника било је одведено на исток, у поктајину Никомедију, где је део њих био принуђен да ратује на страни Царства док је други део имао обавезу плаћања данка византијском цару.⁸²

Када је 1129. године склопљен мир између Византије и Угарске, изгледа да су Византинци дали пристанак да Урош I остане на трону Рашке, уз услов да Завидини синови задрже своје поседе.⁸³ Такође му је била наметнута вазална обавеза према Византији. Склопљено примирје значило је и затишје у ратовању, али и успостављање тешњих српско – угарских веза. Већ поменути брак између Јелене, ћерке рашког великог жупана Уроша I и угарског престолонаследника Беле II, Алмошевог сина, још више је оснажио савезничке односе две земље. Овај брак је био склопљен најкасније

---

⁷⁸ Љетопис, 102; Живковић, *Портрети*, 142 – 144.

⁷⁹ Живковић, *Портрети*, 122 – 123.

⁸⁰ ВИНЈ IV, 14 – 15.

⁸¹ Калић, *Кнегиња Марија*, 596.

⁸² ВИНЈ IV, 116 – 117; ИСН I, 200, (С. Ђирковић).

⁸³ Добили су на управу земље које су чиниле прстен земаља око средишње области у којој је столовао њихов отац.

1130. године, али уколико је уговорен нешто раније, онда су српски напади на Рашу могли бити плод већ уговорене сарадње с Угарском, или су је, бар, касније омогућили.⁸⁴ Политички савези путем брачних веза били су типична средњовековна пракса што није био изузетак ни у овом случају. Урош I је на тај начин обезбедио себи и својим потомцима важан политички ослонац у Угарској.⁸⁵

Велики жупан Урош I је поред ћерке Јелене имао још и синове Уроша, будућег великог жупана, затим Белоша и најмлађег Десу, а такође и још једну ћерку Марију. Јелена је била велика помоћ своме мужу Бели II у управљању државом током његове владавине, а задржала је утицај у влади и након његове смрти 1131. године. Белош ће такође заузимати високе положаје на угарском двору током владавине Гезе II, а након 1162. године био је велики жупан у Србији.⁸⁶ Марија је била удата за моравског кнеза Конрада II од Знојма. Тако је жупан Урош I створио основу за антивизантијско иступање у наредном периоду, нарочито за време његових наследника. Према томе, изгледа јасно да доба рашког великог жупана Уроша I треба посматрати као прекретницу у политици Србије. Већ тада, у другој деценији XII века, српски владар успоставља политичке везе ван византијског света и слободно се може рећи да је увео Рашку на међународну политичку сцену.⁸⁷ Урош I је преминуо око 1144/1145. године и владао је Рашком све до своје смрти.

---

⁸⁴ Калић, *Кнегиња Марија*, 597.

⁸⁵ Живковић, *Портрети*, 130 – 131.

⁸⁶ Ј. Калић, *Жупан Белош*, Европа и Срби. Средњи век, 640, Београд, 2006, (= Калић, *Жупан Белош*).

⁸⁷ Калић, *Кнегиња Марија*, 596, Живковић, *Портрети*, 131 – 132.

• Односи у другој половини XII века

Трагична судбина цара Јована II Комнина осујетила је његове планове да поврати власт у Антиохији и прошири византијску власт у Палестини, али није заобишла ни његове старије синове Алексија, иначе Јовановог савладара, и Андроника. Њих двојица су се налазила у очевој пратњи на походу према истоку 1142. године, заједно са млађом браћом Исаком и Манојлом, али су страдали од епидемије која се појавила у редовима византијске војске. Цар је наредио Исаку да пренесе тела своје браће назад у Цариград како би их достојанствено сахранили, док је најмлађег Манојла задржао поред себе. Још пре него што је изгубио живот у војном логору у Киликији 1143. године, Јован II Комнин је изразио жељу да га на престолу наследи управо Манојло, што се на крају и догодило.⁸⁸

Манојло I Комнин (1143 – 1180) истакао се као владар великих и многостраних способности. Био је државник смелих и замашних идеја а показивао је завидне војне и дипломатске вештине. Попут правог Византинца био је прожет идејом универзалног царства и страшћу за теолошким дискусијама, али је такође волео западне обичаје и радо их је уводио на свој двор и током његове владавине западни обичаји почињу још јаче продрати у Византију.⁸⁹

Прве месеце своје владавине Манојло је провео у учвршћивању своје власти, уклањајући потенцијалне противнике и постављајући верне људе на најважније положаје. Он је настојао да од Византије поново створи суперсилу, због чега је водио енергичну и амбициозну спољну политику. Норманска краљевина у јужној Италији наметала се као главни спољнополитички проблем цара Манојла, због чега је склопио савез са Немачком царевином. Савезнички односи били су ојачани браком цара Манојла са Бертом од Зулцбаха, рођаком немачког владара Конрада III. Савез је међутим био осујећен покретањем Другог крсташког рата 1147. године, у којем је немачки цар узео учешћа.⁹⁰

Угарски краљ Геза II на почетку своје владавине био је малолетан, због чега је његов ујак Белош добијао све већу улогу у земљи и током наредне две деценије биће значајна личност на двору угарске. Тако се Белош налазио на челу угарских чета које

---

⁸⁸ Острогорски, *Византија*, 357.

⁸⁹ Исто.

⁹⁰ Острогорски, *Византија*, 358; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 39.

су ишле у помоћ галицијском кнезу Владимирку Володаревичу који је ратовао против кијевског великог кнеза Всеволода, 1144. године.⁹¹ Погоршање односа са Немачком допринело је промени оријентације спољне политике Угарске.

Немачка је пружила подршку Коломановом сину Борису 1145. године, када је он обновио своју делатност против Угарске. Он је посредством чешког војводе Владислава II потражио подршку од немачког краља Конрада III. Уз Конрадову помоћ Борис је добио подршку баварске најамничке војске и помоћ од аустријског маркгрофа и баварског војводе Хенриха II Бабенберга. Оснажена Борисова војска је априла 1146. године напала Угарску и освојила Пожун.⁹² Угарска је одмах предузела противнапад под командом Белоша и Пожун је био преговорима брзо ослобођен. Да би спречио Конрадову интервенцију, Белош је ступио у везу са војводом Велфом VI, и помагао му је новцем у борби против немачког владара. Затим је угарска војска упала на територију Аустрије и септембра 1146. године дошло је до битке код реке Лајте. Захваљујући Белошевом контранападу битка се завршила поразом немачке војске. Тако је пропао још један Борисов покушај преузимања власти у Угарској а не може се поуздано тврдити да му је Византија пружила подршку током ових акција против суседних Угара.⁹³

Децембра 1145. године папа је прогласио крсташки рат у којем су узели учешћа и француски и немачки краљ. Угарски краљ није био заинтересован да се придружи крсташима на њиховом походу у Свету земљу. Други поход западних витезова је цару Манојлу, као и раније његовом деди Алексију I Комнину, донео само низ потешкоћа, јер су крсташки кренули добро познатим војничким друмом ка Цариграду. Половином јула 1147. године немачка војска под заповедништвом Конрада III стигла је до византијске границе. Бројка од 900.000 људи коју даје Јован Кинам чини се претерана, и највероватније се радило о војсци од 20.000 људи.⁹⁴ Убрзо је дошло до састанка између немачке и византијске стране. Цар Манојло није желео никакав сукоб са западним витезовима, већ је тражио од њих да мирно пређу територију Византије а заузврат их је снабдео животним намирницама. Пролазак крсташа кроз његову земљу свакако није прошао без насиља над становништвом, а уколико им се неко

---

⁹¹ Калић, *Европа и Срби*,

⁹² Данашња Братислава.

⁹³ Маџ, *Arpads and the Comneni*, 36 – 39; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 51.

⁹⁴ ВИНЈ IV, 18, нап. 28.

супротставио пљачкању пао би као жртва мача.⁹⁵ Другу групу крсташа предводио је француски краљ Луј VII, и они су крајем августа 1147. године стигли пред византијску границу. У војсци су се налазила крупна феудална имена попут Фридриха Барбаросе и Отона Фразиншког. Пошто је ова војска била бројчано мања од византијске, њен пролазак кроз византијске територије био је мирнији и без већих сукоба.⁹⁶

За време проласка француских крсташа кроз Угарску дошло је до склапања мира између Гезе II и Луја VII и том приликом је француски краљ постао крштени кум прворођеном сину Гезе, принцу Стефану.⁹⁷ Конрадово приступање крсташком походу изловоало је византијског цара на Западу и одузело му је слободу деоловања према Норманском краљевству. Нормански краљ Рожер II ступио је у савез са про-нормански оријентисаним Лујевим сарадницима што је почело да ремети и односе Византије и Француске. Други крсташки поход завршио се неславно, чему је допринела и неслога која је владала између немачке и француске војске. Турци су већ у првом нападу нанели пораз Конрадовој војсци, и он је одлучио да се врати назад за Немачку. Ускоро је и Луј VII напустио своју војску и отишао за Сирију. Иако су очекивани резултати овог крсташког похода изостали он је омео византијског цара да се посвети покорвању Нормана. То је искористио Рожер II и у августу 1147. године напао је и освојио византијски Крф, и опљачкао богате градове Коринт и Тебу.⁹⁸

Последица другог крсташког рата и норманског напада на византију било је формирање две колаиције 1148 – 1149. године, које ће у наредном периоду поделити Европу. Једну страну чиниле су Византија, Немачка и Венеција, док су на супротној страни били Нормани, Велфи, Француска, папа, Угарска и Срби. Приликом повратка са блиског истока, Конрад се задржао у Цариграду и Солуну, да би са царем Манојлом склопили споразум тзв. „савез два цара“.⁹⁹ Колаицији се придружила и Венеција која је већ 1149. године успела да поврати Византинцима Крф, који су заузели Нормани. Али показало се да византијско – немачки савез неће донети очекиване резултате. Нормански владар био је опаснији по Византију него што се мислило. Рожер II је у Немачкој подржавао Конрадове супарнике Велфе, а са Лујем VII је ковао планове о покретању новог крсташког рата са циљем освајања Цариграда. Планови се ипак нису

⁹⁵ ВИНЈ, 17 – 20, 120 – 121.

⁹⁶ Исто, 21, нап. 36.

⁹⁷ Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 52.

⁹⁸ Острогорски, *Византија*, 358 – 360; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 43 – 44; Јиречек, *Историја*, 142.

⁹⁹ М. Благојевић, *Сеченица, Стримон и Тара у делу Јована Кинама*, Зборник радова Византолошког института XVII (1976), 65 (= Благојевић, *Сеченица, Стримон, Тара*).

остварили, јер је Луј VII одустао од њих а такође није добијена ни подршка папе. Нормански владар је подржавао побуњене византијске поданике на Балкану, у првом реду Србе који су 1149. године дигли буну против византијске власти. У томе их је подржавала и Угарска што је поново поштрило односе са Византијом и спречило цара Манојла да нападне Нормане у Италији.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰Острогорски, *Византија*, 360; Маџ, *The Arpads and the Comneni*, 44 - 45; ИСН I, 202 (С. Ћирковић).

.1. Балкански фронт 1149 – 1151. године

Половином XII века византијско – угарски односи су се у знатној мери погоршали а за то је постојало неколико разлога. Сама чињеница да се Угарска придружила супротној коалицији од Византије, указује да су ове две државе биле непријатељски настројене. Спољна политика угарских владара била је и главни разлог заоштравања њихових односа са Византијским царством. То је пре свега подразумевало угарско уплитање у унутрашње прилике Руских кнежевина, склапање пријатељства са Французима 1147. године и подржавање Срба у њиховим настојањима да се ослободе византијске власти. Угарска је такође подржавала Конрадове противнике Велфе у Немачкој и након другог крсташког рата, јер се плашила освете због нанетог пораза Хенрику II Бабенбергу 1146. године. Са Венецијом је, с друге стране, било спорно питање Далмације. Већ је било речи о томе, да се Византија користила политиком подржавања угарских претендента на престо, што је био случај и сада. Наиме, претендент Борис је након неуспеле узурпације угарског престола потражио уточиште код византијског цара, што је можда и највише утицало на поновно заоштравање односа.¹⁰¹

Иако Византија није узимала учешћа у другом крсташком рату, он је свакако погоршао прилике унутар земље. Српски поданици на Балкану покушали су да то искористе како би се решили византијске власти, у чему су имали пуну подршку Угарске. То не треба да чуди, имајући у виду родбинску повезаност владајућих у обе земље али и чињеницу да се Угарска од 1149. године налазила у рату са Византијом.¹⁰² У Византији се на ово савезништво гледало као на покушај Угара да себи потчине Србе, и сматрали су да је то био основни разлог за рат. Тако Јован Кинам као главног кривца за избијање сукоба види у Белошу, који је потчињавањем Србије Угарској желео да ода захвалност краљу Гези II, и зато га је непрестано на то наговарао.¹⁰³ Сарадња Срба са Угарима угрожавала је византијске интересе на Балкану и зато је Царство настојало да је прекине што је брже могуће.

Сукоби су избили у јесен 1149. године када се цар Манојло I Комнин спремао да нападне Нормане у Италији. Тада је стигла вест да су Срби напали византијску територију, због чега је цар Манојло одлучио да лично крене против одметнутих вазала

---

¹⁰¹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 46.

¹⁰² ВИНЈ, IV, 22, нап 38.

¹⁰³ ВИНЈ IV, 28 – 29; Калић, *Жупан Белош*, 634.

на Балкану. Највероватније је Деса почео да се меша у унутрашње прилике у Травунији и Дукљи чији су владари били одабо Византији.¹⁰⁴ И Кинам и Хонијат слажу се да је цар Манојло у напад кренуо из Валоне према Пелагонији, како би се припремио за предстојећи напад на Србе. Одатле је преко Скопља и Косова стигао до Раса, где се налазио центар српске државе. Српски велики жупан Урош II склонио се у планине пред надмоћнијом противничком војском, а за то време Византинци су разорили небрањени Рас и у њему је остао део војске под командом севастоипертата Константина Анђела. Манојлова војска се затим упутила према јужним областима Србије, најпре у област Никаву, где је разорио већи број утврђења.¹⁰⁵ На путу према истоку супротставили су им се становници тврђаве Галич који су одбијали да се предају. Цар Манојло је због тога издао наредбу да се покрене опсада овог утврђења и након три дана његова војска је успела да заузме Галич. Заробљене становнике Манојло је затим населио у области Сердике и у осталим деловима Царства.¹⁰⁶ Српски велики жупан Урош II није прихватао отворени сукоб са Византинцима, због чега га је царева војска гонила по неприступачним планинама, успут пустошећи земљу. Многобројна византијска војска није могла да зада коначан ударац Урошу, због чега су спалили његово столно место и тиме је овај Манојлов поход био окончан.

Сукоби на Балкану почели су за време руског похода Гезе II и оно што се може лако уочити јесте да ни Кинам, ни Хонијат не спомињу учешће угарских војника у овом сукобу. У руским анализима стоји да су Угри били у рату са Византијом 1149. године. Претпоставља се да је Угарска послала скромну војну помоћ Србима, због чега њихово учешће није остало забележено код споменутих писаца.¹⁰⁷

Већ у рано пролеће 1150. године цар је у Пелагонији отпочео са припремама за нови поход на Србију. Срби су били ојачани угарском војном подршком због чега су се одлучили за отворени сукоб са Византинцима.¹⁰⁸ Пред крај лета цар је сакупио војску у Нишу и кренуо да се обрачуна са непријатељем. Још пре избијања главног сукоба, један одред византијске војске је напао и поразио Угре. Поражена угарска војска се повлачила све док није стигла до самог тока реке Стримон. Под Стримоном Јован Кинам је мислио на део тока Велике Мораве, који се налазио око 6 – 7 километара

---

¹⁰⁴ Живковић, *Портрети*, 133.

¹⁰⁵ ВИНЈ IV, 24, пар. 44.

¹⁰⁶ ВИНЈ IV, 23 – 25; 122 – 123; Калић, Урош II, 25; Благојевић, *Сеченица, Стримон, Тара*, 65.

¹⁰⁷ ВИНЈ IV, 177 – 179; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 50 – 51.

¹⁰⁸ ВИНЈ IV, 124; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 52 – 53.

јужније од данашњег Параћина.¹⁰⁹ Када су и овде изгубили извештај број људи, Угри су се дали у бекство, а византијска војска их је пратила све до реке Таре. Тада су се византијски одреди повукли ка главном војном логору у коме се налазио и сам цар Манојло I, на пола пута који води у Сеченицу. Пошто је од заробљених Срба сазнао да Урош II очекује помоћ од Угара, одлучио је да покрене своју војску како би спречио спајање угарских и српских одреда.¹¹⁰

Византинци су прешли Велику Мораву негде око Параћина и упутили су се према Сави, где се очекивао прелазак Угара, али како нису срели противника, упутили су се према Дрини са истим циљем. У међувремену су се улогорили у близини реке Таре и са друге стране ове реке увидели су огромну непријатељску војску Срба и Угара под командом Вакхина, потпомогнуту одредима Печенега и Халиса.¹¹¹ То су вероватно биле коњичке јединице, док су Срби чинили пешадију и стрелце. План цара Манојла да спречи спајање српских и угарских војних одреда није успео. Пошто се царева војска кретала ваљевским крајем, споменута река Тара заправо представља истоимени поток – леву притоку Јабланице у ваљевској Подгорини.¹¹²

Ово место било је и поприште главне битке. Према речима Јована Кинама, Урошева велика војска дозволила је Византинцима да пређе преко моста на другу страну реке. Битка се углавном сводила на окршаје мањих група војника, а учешће у сукобу је узео и сам цар Манојло који је заробио угарског заповедника Вакхина. Хонијат наводи како је том приликом Вакхин разбио гвоздени визир на царевом шлему, а цар је Вакхину одсекао руку.¹¹³ Пораз угарских одреда поколебао је српског великог жупана који је одлучио да упути своје посланике код цара Манојла уз молбу да му опрости сва дотадашња недела. Затим је Урош II лично отишао у царев логор где је добио опроштај од кривице а заузврат је византијском цару положио вазалну заклетву верности. Овај пораз избацио је Србију из антивизантијске коалиције у којој се наша као сарадник Угарске. Србија је такође била у обавези да шаље Византији војну помоћ од 2000 војника за рат на Западу и додатних 200 војника, поред већ раније обећаних 300, за рат на Истоку.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Благојевић, *Сеченица, Стримон, Тара*, 67 – 69.

¹¹⁰ ВИНЈ IV, 29, 124 – 125; Благојевић, *Сеченица, Стримон, Тара*, 74.

¹¹¹ Халиси су били хазарско или муслиманско племе настањено у Срему.

¹¹² ВИНЈ IV, 26 – 31; *Сеченица, Стримон, Тара*, 74.

¹¹³ ВИНЈ IV, 125.

¹¹⁴ ВИНЈ IV, 34 – 37; Калић, *Урош II*, 36; ИСН I, 204 (С. Ђирковић); Јиречек, *Историја*, 122 – 143.

У Србији је након претрпљеног пораза дошло до смене на престолу јер је Уроша II, уз угарску помоћ, збацио његов брат Деса. Пошто је Урош II био вазал цара Манојла, ова промена на престолу је претила да изазове гнев византијског владара. Српски велики жупани су зато отишли пред цара Манојла да пресуди ко ће од њих двојице остати на власти и цар је одабрао свога вазала Уроша II. Било је то пред крај 1154. или почетком 1155. године. Деса ипак није остао празних руку, већ је на управу добио богату жупу Дендру у околини Ниша.¹¹⁵ Овај поступак рашких жупана може се објаснити и страхом од византијског напада услед изостанка угарске војне помоћи, коју је Деса очекивао.

За Византијско царство било је од велике важности да осигура границу на Дунаву како би могло наставити борбу против Нормана у јужној Италији. Пошто је већ смирио ситуацију у Србији, Манојло је одлучио да покрене напад против Угарске. Овај поход се датује у 1151. годину, јер је цар зиму највероватније провео у престоници и тек после одлучио да крене у нови поход на Балкану.¹¹⁶ Али Никита Хонијат даје супротан податак, да је цар Манојло кренуо у поход одмах након победе над Урошем II.¹¹⁷ Његов податак чини се веродостојнијим, јер се у томе моменту краљ Геза II налазио на походу у руским кнежевинама. Томе у прилог иде и податак ретора Михајла Солунског, који у једном свом говору каже да се угарски краљ четири године спремао за напад на Византију. То би значило да је Манојло покренуо акцију против Угарске у касну јесен 1150. године.¹¹⁸

Разлог због којег је цар Манојло одлучио да нападне суседну Угарску лежао је у чињеници да је она пружила подршку Србима у антивизантијским акцијама а такође је стала на страну византијског противника Рожера II. Муслимански писац Абу Хамид, који се у то време налазио у Угаској, записао је да су угарски одреди често упадали навизантијску територију где су пљачкали и пусточили све пред собом.¹¹⁹ То је несумњиво натерало цара да што пре крене у овај поход.

Цар Манојло је најпре путем писма објавио шта су Угри огрешили и затим ин је најавио скорашњи поход. Његова војска стигла је до Дунава а затим се бродовима које је ту затекла пребацила преко реке Саве на угарску територију. То је учињено јер се

---

¹¹⁵ ВИНЈ IV, 58; 130 – 147; Јиречек, *Историја*, 144.

¹¹⁶ ВИНЈ IV, 180 – 183.

¹¹⁷ Исто.

¹¹⁸ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 53 – 55; Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 230 – 231.

¹¹⁹ ВИНЈ IV, 39, 41, 126; Калић, *Подаци Абу Хамида*, 30.

река Сава показала много погоднија за пребацивање војске од Дунава.¹²⁰ Византијска војска је продирући у унутрашњост пустошила све пред собом, а кад је стигла пред Земун није успела да га на јуриш освоји. То је несумњиво значило да је Угарска до 1151. године успела да Земун претвори у јаку тврђаву.¹²¹ Цар је оставио део војске под заповедништвом Теодора Ватаца да настави са опсадом Земуна, док је наставио са пљачкањем околне територије. Овом приликом су Византинци заробили велико мноштво локалног становништва које су касније населили у унутрашњости Византијског царства. Пустошење Византинаца у Угарској сигурно није било малих размера јер је Јован Кинам записао да је Срем остао без становника. По речима Абу Хамида тада је заробљен и велики број муслимана који су били насељени у Срему, јер су ратовали на страни угарског краља у сукобима са Византијом.¹²² Том приликом су Византинци разрушили и краљевски дворца у Срему. О овом дворцу се не може пуно рећи услед недостатка извора, али је највероватније изграђен због лакшег праћења догађаја на јужној граници, где је била највећа претња од византијског напада. Изгледа да овај дворца након разарања више није био дограђиван, јер се више не помиње у изворима.¹²³

Опсада Земуна је за то време још увек трајала али браниоцима није стигло појачање, због чега су се предали Византинцима. Цар је тада наредио да се камење из порушеног Земуна употреби за градњу Београда.¹²⁴ У међувремену је угарска војска под командом бана Белоша кренула у сусрет Византинцима. Пошто се појавила вест да Угари спремају напад на Браничево, цар се повукао са угарске територије и направио у Браничеву логор.¹²⁵ Цар Манојло је добио појачање када је Коломанов син Борис са војском упао у Банат и опљачкао околину реке Тамиш. Међутим, када је против њега кренуо лично краљ Геза II Борис се повукао у византијски логор. Овај сукоб завршио се склапањем мира 1151. године, али услови под којима је мир склопљен нису познати. Највероватније је задржано стање као пре рата. Византинци су затим утврдили градове Београд и Браничево и повукли се назад у Византију. Ови градови су остали под

---

¹²⁰ ВИНЈ IV, 40; Калић, *Угарски двор у Срему*, Зборник радова Византолошког института XII (1983), 21 (= Калић, *Угарски двор*).

¹²¹ Калић, *Европа и Срби*, 417.

¹²² Калић, *Подаци Абу Хамида*, 31 – 33.

¹²³ ВИНЈ IV, 40 – 41, 126; Калић, *Угарски двор*, 22 – 23.

¹²⁴ Калић, *Европа и Срби*, 420.

¹²⁵ ВИНЈ IV, 41 – 43; Калић – Мијушковић, *Београд*, 48.

њиховом влашћу а границу су и даље чиниле реке Дунав и Сава.¹²⁶ Намера цара Манојла била је да казни Угаре за пружање подршке Србима у антивизантијским акцијама, а не освајање угарске територије, јер се након склапања мира повукао назад у Византију. Већу опасност представљали су Нормани и Манојло се обезбеђивањем границе на Дунаву могао поново посветити решавању овог проблема.

---

¹²⁶ ВИНЈ IV, 43 – 44; 126 – 127; Макк, *The Arpads and the Comneni*, 56; ИСН I, 204 (С. Ћирковић).

3.2. Наставак сукоба до почетка 60-их година XII века

Почетком 60-их година међународна политичка сцена почела је да се мења, па тако савезнички односи Византије и Немачке полако почињу да се хладе. Смрт Конрада III фебруара 1152. године означила је крај сарадње између ове две земље, јер са његовим наследником Фридрихом I Барбаросом цар никако није успевао да се споразуме. Главни проблем представљала је тежња оба владара да успоставе универзално царство и траже искључиво за себе царску круну и римско наследство. Фридрих Барбароса је показао жељу да крене са експанзионистичком политиком Немачке када је на јуна 1152. године на дијети у Регенсбургу предложио план за напад на Угарску. Иако је дијета одбила његове планове, то је свакако погоршало односе Немачке и Угарске.¹²⁷

У оваквим околностима избили су нови сукоби између Византијског царства и Угарске. Краљ Геза II је 1152. године обновио непријатељства. На ту његову одлуку сигурно је утицала и промена у међународним односима, јер су сада византијске позиције на Западу биле ослабљене, а не само жеља за осветом због пораза. Пошто је Манојло сазнао за намере угарског краља, пожурио је са својом војском према подунавској граници, где је дошло до сусрета двеју сукобљених страна. Овај пут се све завршило склапањем мира, па је Манојло највероватније испунио Гезине захтеве и ослободио угарске заробљенике из претходног сукоба.¹²⁸ Следеће године Геза II поново није мировао, већ је покренуо нову акцију против Византије. Међутим, док је окупљао војску у Сердици, цару су стигли угарски изасланици који су поново тражили склапање примирја. И ова акција угарског краља завршила се без отвореног сукоба и без територијалних промена. Док се повлачио назад за Византију, Манојло је морао да застане у Србији, како би савладао немирног великог жупана Уроша II. Пошто га је натерао да поново призна византијска врховна права, Манојло I се вратио назад у Цариград.¹²⁹

Даљи догађаји показали су да склопљени мир није значио и потпуни прекид сукоба на подунавској граници. Краљ Геза II је сада нашао новог савезника у Андронику Комнину, који је био царев брат од стрица и некадашњи највернији сарадник. Сам Андроник некада је био заповедник источне границе у Киликији, али је

¹²⁷ Острогорски, *Византија*, 361; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 57.

¹²⁸ *ВИНУ IV*, 45 – 46.

¹²⁹ Исто, 46, нап. 103.

често сарађивао са тамошњим емирима на штету Византије, због чега га је Манојло поставио за дукса Београда, Браничева и Ниша.¹³⁰ Крајњи циљ овог амбициозног човека било је освајање царске круне, због чега је започео преговоре са угарским краљем, Урошем II, чак и Фридрихом Барбаросом. Садржина преговора са Барбаросом и српским великим жупаном није позната.¹³¹ Мало боље су нам познати преговори вођени са угарским краљем. Андроник је Гези II нудио области под његовом влашћу уколико му пружи помоћ у борби против цара Манојла. Угарском краљу је то погодоволао, јер би се земља територијално проширила на области око којих су се водили и сукоби. Можда је у ову заверу био умешан и бан Белош, јер је цар исте године кренуо против великог жупана Уроша II, са циљем да он раскине уговор са Угрима.¹³²

Цар Манојло је ипак успео да сазна за ову Андроникову заверу и самим тим, да га спречи да било шта учини. Занимљиво је да му није изрекао драстичну казну, већ га је суочио са оптужбама у војном логору у Пелагонији септембра 1153. године и сменио са места заповедника дунавске границе.¹³³ Угарски краљ је међутим извео опсежну припрему за предстојећи напад на Византију. Јован Кинам саопштава да је Гезина војска била састављена од Чеха, Саксонаца и још многих других народа. Муслимански писац Абу Хамид нам саопштава да је Геза потражио савезнике и у Русији. Несумњиво су ове опсежне припреме биле резултат договора двојице завереника. Цар Манојло је поново кренуо према граници на Дунаву и утврдио је своју бројчано слабију војску у месту Смилис. Не може се поуздано утврдити локација овог места, које спомиње Јован Кинам, али се највероватније налазила уз трасу Војног друма, између Ниша и Браничева. Овде је била добра стратегијска позиција за Византинце јер је одавде могао контролисати пут којим су Угри могли продирати у Србију дуж Западне Мораве.¹³⁴

Угарска војска је одлучила да се повуче назад у Угарску и прекине опсаду Браничева. Пошто није било могуће прећи набујали Дунав, једина могућност било је повлачење кроз реку Саву. Када је угарска војска стигла пред Београд, сукобила се са једним одредом византинаца под заповедништвом хартуларија Василија Цинцилука. У првом окршају Византинци су однели победу, али већ у следећем нападу Угри су их

¹³⁰ ВИНЈ IV, 47, 129; Калић – Мијушковић, *Београд*, 48 – 49.

¹³¹ ВИНЈ IV, 49, пар. 109; *ISN I*, 205 (С. Ђирковић).

¹³² ВИНЈ IV, 47 – 48, 128; Калић, *Европа и Срби*, 635; 27 – 233; Калић – Мијушковић, *Београд*, 49.

¹³³ Станковић.

¹³⁴ Ј. Калић, *Област Смилис у XII веку*, Зборник радова Византолошког института XIV/XV (1973), 32 – 33 (= Калић, *Област Смилис*).

поразили и натерали Цинцилука у бекство. Извори нам не пружају прецизне податке о тачном месту ове битке, али је то сигурно било негде у околики Београда.¹³⁵

Као и током претходних византијско – угарских сукоба, и сада су Срби покушали да их искористе за подизање нове побуне против византијске власти. Цар Манојло је сазнао за ове планове српских вазала и брзо реаговао слањем војске под заповедништвом Јована Кантакузина. Он је ухватио вође устанка и угушио сваки отпор у Београду. То је и означило крај византијско – угарских сукоба 1154. године.¹³⁶

Брзе и правовремене акције цара Манојла највише су биле заслужне за његове успехе у сукобима са непријатељем. Војни походи Византинаца према западној граници са Угарском нису били предузимани због територијалног проширења, већ због одбране нападнутих пограничних градова Београда и Браничева. Након склапања мира 1155. године, није дошло до територијалних промена, већ је задржано стање као и пре сукоба. Дунав је и даље чинио границу између Угарске и Византије а Срем и Земун остали су под влашћу Угарске. Ни Угарска није могла да зада коначан ударац Византији, јер је била економски ослабљена а на помолу су били и нови унутрашњи немири. Цару Манојлу је погодовао мир на западној граници Царства, јер је сада могао поново правити планове за напад на јужну Италију.¹³⁷

Пошто је учврстио свој положај на Балкану, Манојло је 1155. године кренуо у дуго планирану офанзиву на норманске територије у јужној Италији. Напад је отпочео из Анконе, где се стационарала византијска флота. Цар Манојло је претходно придобио за себе Норманске вазале и уз њихову помоћ били су запоседнути важнији градови Апулије. Цела област од Анконе до Тарента покорила се власти византијског цара.¹³⁸ Ипак, већ наредне године је нормански краљ Виљем I задао велики пораз Византинцима код Бриндизија, и тиме осујетио Манојлове планове о освајању јужне Италије. Након овог пораза Византинаца, немачки владар Фридрих Барбароса је одустао од намере да нападне цара Манојла, свестан да му је задат коначан ударац. Године 1158. византијска војска је напустила Италију, и Манојло је посредништвом

---

¹³⁵ ВИНЈ IV, 52 – 53, 130, Калић – Мијушковић, *Београд*, 50.

¹³⁶ ВИНЈ IV, 53, 130, Јиречек, *Историја*, 143, Калић, *Подаци Абу Хамида*, 35, Калић – Мијушковић, *Београд*, 51.

¹³⁷ Маџ, *The Arpads and the Comneni*, 66; Калић, *Подаци Абу Хамида*, 35.

¹³⁸ Острогорски, *Византија*, 361.

папе склопио тридесетогодишњи мир с Виљемом I.¹³⁹ Највећу опасност по цара Манојла сада је представљао немачки владар Фридрих I Барбароса.

У Угарској су се појавили унутрашњи проблеми када је принц Стефан започео борбу за престо. Млађи брат краља Гезе II окупио је око себе своје присталице и крајем 1156. или почетком 1157. године покушао извести заверу. На његовој страни био је и бан Белош. Када је завера била откривена, Стефан је морао да напусти Угарску а највероватније је и бан Белош том приликом побегао на кратко у Србију.¹⁴⁰ Протерани Стефан најпре је уточиште пронашао код Фридриха Барбаросе, а затим одлази у Византију. Разлог због којег немачки цар није желео подржати принца Стефана било је претходно зближавање са краљем Гезом II. Угарски краљ му је понудио и војну помоћ за планирани поход на Италију, због чега се Фридрих није желео мешати у унутрашње размирице у Угарској.¹⁴¹ Промењена политика Гезе II према Западу поштедела га је немачког напада, као и подршке немачким претендентима који би тражили подршку у Немачкој.

У Византији је принц Стефан био добро примљен, али цар Манојло му није пружио подршку у реализацији његових планова. Он је у то време био заокупљен ратовањима на Истоку и због тога није желео нове сукобе на западној граници Царства. Иако није савладао Нормане у јужној Италији, успеси у источном делу Царства нису изостали. Антиохијски кнез Рајналд признао је суверенитет византијског цара заједно са краљем Јерусалима Балдуином III. Њихово потчињавање Византији начинило је цара Манојла I Комнина поглаварем целог хришћанског истока.¹⁴²

У то време римокатоличку цркву је захватила шизма због чега су се почеле стварати нове коалиције европских земаља. Угарски краљ је 1161. године стао на страну папе Александра III, непријатеља немачког владара Фридриха Барбаросе. Због тога је одбио да шаље нове трупе Фридриху за борбе у Италији. Заједнички непријатељ приближио је Угарску и Византију, због чега су ове државе 1161. године закључиле мир на пет година.¹⁴³

---

¹³⁹ Острогорски, *Византија*, 362, Makk, *The Arpads and the Comneni*, 63 – 64, 70; Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 238.

¹⁴⁰ Калић, *Европа и Срби*, 639 – 640.

¹⁴¹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 66, 69.

¹⁴² Острогорски, *Византија*, 362 – 363; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 70.

¹⁴³ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 72 – 74.

Угарском владару било је битно да обезбеди мир са Византијом, јер му је владавина била угрожена од стране брата Ладислава. Ладислав је, попут свих угарских претендента, потражио уточиште код византијског цара око 1160. године. Угарска унутрашња политичка криза постајала све дубља и Геза II је због тога желео обезбедити сарадњу са царем Манојлом I, како би га спречио да преко угарских принчева наметне византијску власт Угарској.¹⁴⁴

Геза II је још 1152. године прогласио свог старијег сина Стефана за наследника престола. Пошто је желео да спречи могуће сукобе међу својим синовима, он је око 1161. године млађем сину Бели обезбедио војводство у чији су састав улазили централна Далмација, Хрватска а касније и Срем. Ове земље ће чинити тзв. Белину баштину. Маја 1162. године краљ Геза II је преминуо и Угарска је запала у политичку кризу. Манојло I Комнин је желео да то искористи како би проширио власт Византијског царства. Поново ће уследити бурнији односи између ове две државе.¹⁴⁵

---

¹⁴⁴ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 72 – 74.

¹⁴⁵ Исто, 77.

3.3. Обновљени сукоби после Гезе II

Угарска краљевина је након смрти Гезе II 1162. године запала у унутрашњу кризу а то је био и период када је византијска претња од потчињавања била највећа. Нови краљ Стефан III (1162 – 1172), најстарији Гезин син, је убрзо након крунисања био принуђен да напусти земљу због византијске интервенције. Циљ цара Манојла био је да феудално потчини Угарску тако што би на краљевски престо села личност повезана личним везама са Царством. Византији је такође одговарала политичка изолованост Угарске, јер се Геза II још 1161. године окренуо против Немачке, Чешке и Аустрије помоћ се није могла очекивати ни од папе Александра III.¹⁴⁶

После смрти краља Гезе II, цар Манојло је послао у Угарску своје изасланике са предлогом да за новог владара одаберу краљевог брата Стефана. Овај Манојлов предлог био је у Угарској одбијен због чега је цар прибегло радикалнијем средству. Послао је у угарску војску под командом Алексија Кондостефана а заједно са њим је ишао и принц Стефан. У храму су отпочели преговори између Византинаца и Угара али су завршени без постигнутог резултата. У међувремену је на границу стигао и цар Манојло са главнином војске, што је уплашило угарске великаше и натерало их да за краља уместо принца Стефана одаберу његовог брата Ладислава.¹⁴⁷ Они су се вероватно одлучили за Ладислава због тога што је Стефан био ожењен рођаком Манојла I па су сматрали да ће Угарска постати вазална држава Царства ако на престо седне неко ко је у сродству са византијским царем. Ладислав је такође био византијски штићеник, али није био ожењен византијском принцезом и зато је деловао као погоднији избор за угарског краља.¹⁴⁸

Ступање Ладислава II (1162 – 1163) на престо био је само део договора између угарских великаша и Манојла I. Други део договора био је оживљавање *дуката*, који је престао да постоји након Коломановог доласка на власт. Тиме је принц Стефан добио на управу једну трећину државне територије. Поред поделе власти међу браћом било је договорено и наименовање Стефана за Ладиславовог наследника. Ладиславова опозиција се и даље није мирила са његовим преузимањем власти. Тако је острогонски надбискуп Лука одбио да крунише Ладислава за краља, јер је био присталица Стефана

---

¹⁴⁶ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 81.

¹⁴⁷ *ВИНУ IV*, 130 – 132; Калић – Мијушковић, *Београд*, 53.

¹⁴⁸ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 76, 81 – 82;

III. Ладиславово крунисање је обавио калочкинадбискуп Мико а Лука је тај чин прогласио незаконитим а краља је изопштио из цркве.¹⁴⁹

Стефан III је најпре отишао у Аустрију да би се затим поново вратио на територију Аустрије и учврстио у Пожуну. За то време краљ Ладислав II је учврстио своју власт у земљи јер је имао подршку већине племства. Он је владао шест месеци и највероватније је цело то време уживао византијску подршку, иако није био вазал цара Манојла I. Након Ладиславове смрти у јануару 1163. године, власт је преузео принц Стефан, сада Стефан IV. Острогонски надбискуп Лука је и њега одбио да крунише и прогласио му је владавину незаконитом. Новог краља је највероватније као и Ладислава II крунисао калочки надбискуп. Након ступања Стефана IV на власт *дукат* је поново престао да постоји.¹⁵⁰

Стефан IV није био популаран владар међу угарским великашима, због чега су у све већем броју прелазили на страну легитимног владара Стефана III. Међу присталицама Стефана IV био је и бан Белош, који је вероватно у овом тренутку напустио положај великог жупана у Рашкој, и вратио се назад у Угарску. Он се у једној повељи Стефана IV из 1163. године последњи пут спомиње са титулом бана.¹⁵¹

Владавина Стефана III није била чврста и његови противници су почели да спремају заверу како би га уклонили са престола. Због тога је он потражио војну помоћ од Византије и цар Манојло је марта 1163. године упутио један војни одред под заповедништвом Алексија Кондостефана. Могуће је да су се завереници уплашили византијске интервенције јер Стефан IV није користио њихову војну помоћ. Ипак, када је царска војска напустила угарску територију, опозиција Стефана IV се поново побунила. Поред унутрашњих проблема, опасност по угарског краља претила је и из Немачке, јер је Фридриху Барбароси сметао велики утицај Византије у Угарској. Од планираног похода на Угарску у пролеће 1163. године није било ништа, јер је у међувремену пружио подршку Стефану III, који је уз помоћ немачким трупа сам напао свога протвника.¹⁵²

Јуна 1163. године Стефан III је напао свога стрица Стефана IV код Стоног Београда и нанео му тежак пораз. Пораженог краља Стефан III је држао у

---

¹⁴⁹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 82; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 53 – 54.

¹⁵⁰ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 83; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 54.

¹⁵¹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 84; Калић, *Европа и Срби*, 640 – 641.

¹⁵² ВИНЈ IV, 60 – 61; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 84 – 85; Калић, *Европа и Срби*, 422 – 423.

заробљеништву, али на савет острогонског надбискупа га је пустио, под словом да се више не враћа у Угарску. Међутим, Стефан IV је почео да тражи помоћ од страних владара, како би повратио власт у земљи. Прво је ишао код Фридриха Барбаросе у Немачку али га је он одбио. Стефану IV је сада једино преостало да потражи помоћ код цара Манојла у Византији. До њиховог сусрета дошло је у Сердици и том приликом је Стефан IV нудио цару Манојлу потчињавање Угарске Византији у замену за војну помоћ.¹⁵³ Пошто се краљевска власт Стефана IV темељила на феудалној зависности од Византије, он никако није могао бити популаран међу угарским великашима. Зато је његова владавина одмах на почетку била осуђена на пропаст. Борба Стефана III и Стефана IV за власт заправо је била борба против феудалног потчињавања Византији. Манојлово уплитање у овај сукоб представља и врхунац византијског утицаја у Угарској, али је цар идеју о феудалном потчињавању Угарске напустио након смрти Стефана IV.

Цар Манојло I Комнин послао је један одред војске Стефану IV као помоћ, док је он лично кренуо са остатком војске према Угарској. Када је стигао пред Ниш пресрели су га угарски изасланици, јер су желели да спрече византијско мешање у унутрашње угарске послове. Цар је одбио њихове молбе, али пред Београдом је увидео да ипак неће моћи натерати угарске великаше да прихвате Стефана IV за краља. Ситуација је на крају решена компромисом између цара и угарског двора. Наиме, Манојло је обећао да више неће подржавати Стефана IV у настојању да се домогне престола, а краљ Стефан III је послао свог млађег брата Белу у Цариград, где се оженио са царевом најстаријом ћерком Маријом. У склопу овог компромиса било је и Стефаново обећање да ће Византији препустити области Белине баштине. То је значило пре свега борбу за Срем, Земун и Далмацију.¹⁵⁴

Договор између Византије и Угарске оставио је Стефана IV у тешком положају, јер више није могао да рачуна на Византијску помоћ. Пошто није желео да преда трон своме братанцу, одлучио је да потражи помоћ код немачког цара Фридриха Барбаросе. Фридрих се међутим налазио на војном походу у Италији 1164. године због чега је одбио све Стефанове захтеве за војном помоћи. Можда је на његову одлуку утицало и то што је утицај цара Манојла I на прилике у Угарској ослабио. Колико је Стефан IV

---

¹⁵³ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 85; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 54.

¹⁵⁴ ВИНЈ IV, 65 – 66; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 86; Калић, *Европа и Срби*, 424.

био омражен у својој земљи сведочи податак да су код Фридриха Барбаросе ишли угарски изасланици са предлогом да потчини Угарску.¹⁵⁵

Споразум између Византије и Угарске се ипак није показао као трајан. Стефан III је вероватно пристао на такве услове како би добио на времену, али се није мирио са губитком територија које су припадале Белиној баштини, и које су вероватно већ биле предате под управу Византије.¹⁵⁶ Стога је угарска војска ушла у Далмацију под вођством бана Ампуда са циљем да ојача власт Угарске у овој области. Цар Манојло је одговорио пружањем помоћи Стефану IV, тако што му је омогућио да пређе преко града Анхијала у пратњи угарских присталица. Манојлова намера заправо је била да преко Стефана IV натера краља Стефана III да му преда баштину принца Беле. Уколико би поход његовог штићеника Стефана био успешан, цар би коначно начинио Угарску вазалном државом. То нам може потврдити и једно писмо које је Манојло I упутио угарском краљу, где стоји записано да је циљ византијске интервенције обезбеђивање области које су обећане принцу Бели и спасавање Стефана IV из опасности у којој се нашао.¹⁵⁷

Средином 1164. године Стефан IV је напао Угарску а помоћ му је пружила и византијска војска. Стефан III кренуо је у противнапад али је имао слабију војску, због чега се морао повући. Једним делом војске византинаца заповедао је цар Манојло лично. Овај војни одред упао је најпре у Срем а затим је прешао Дунав највероватније код Баноштора и Илока и продро до Бача. Највероватније је поред окупирања области принца Беле Манојло ћелео да окупира још неке угарске територије. Краљ Стефан III нашао је савезника код чешког владара Владислава II, који је тајним преговорима са византијским царем успео да склопи мир између цара Манојла и Стефана III. Након тога Манојло се повукао назад у Царство, али не и Стефан IV. Њему је Манојло оставио на располагању један војни одред под командом Нићифора Халуфе, али ова војска није издржала напад непријатеља. На крају је Стефан IV био принуђен да се повуче назад у Срем и прихвати мировне преговоре. Мир из 1164. године подразумевао је да се цар поново одрекне војне помоћи Стефану IV док је Стефан III морао поново пристати да преда Белину баштину. Као резултат овог преговора Манојло је упутио одред под вођством Михаила Гавре у Срем како би осигурао положај нове

---

¹⁵⁵ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 88 – 89; Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 251 – 252.

¹⁵⁶ ВИНЈ IV, 164, нап. 162.

¹⁵⁷ ВИНЈ IV, 67, Makk, *The Arpads and the Comneni*, 90.

територије.¹⁵⁸ Угарски краљ је ипак одлагао са предајом Далмације, и Задар се поново ставио под власт Угарске.

Наредне 1165. године Стефан III је напао Срем и тиме обновио сукобе са Стефаном IV. Борба се повела око Земуна, који је Стефан IV успешно одранио са својим присталицама. Борба око Земуна се пренела и на Дунав али су угарски бродови заостајали за византијским па су Византинци и овде однели победу.¹⁵⁹ Када је цар Манојло чуо да је отпочео нови сукоб у Угарској, почео је опсежне дипломатске преговоре како би је учинио политички изолованом. То му је и успело јер је осигурао неутралност Фридриха Барбаросе, Аустријског војводе као и кијевског великог кнеза и кнеза у Галицији. Затим је послао помоћне одреде у Земун под заповедништвом Михаила Гавре и Јосифа Вријенија како би извршили противудар. Намера му је била да помогне Стефану IV да поврати круну и тиме начини од Угарске вазалну државу.¹⁶⁰

Међутим, у априлу 1165. године Стефан IV је преминуо јер га је отровао један од његових присталица, који је за то био поткупљен. Након његове смрти је краљ Стефан III освојио Земун. Крајем јуна те исте године отпочео је противнапад византијске војске из Сердикe. У њеном саставу се налазила и војска вазала из Иконијума и Србије. Главнином византијске војске и сада је заповедао цар Манојло лично, а поред њега у војсци се налазио и принц Бела као и Андроник Комнин. Ова војска је успела да освоји Земун након жестоке опсаде.¹⁶¹ Другом групом војске византинаца командовао је Јован Дука и она је такође постигла велики успех, јер је окупирали Далмацију и потчинио Босну. У међувремену је млетачка флота у сарадњи са Византинцима освојила Задар. Ово су били тешки ударци на угарског краља, због чега је био принуђен да затражи мир и прихвати новонасталу ситуацију. Тако су према одредбама овог мировног уговора Далмација, Босна и Срем дошле под власт Византијског царства. Цар Манојло је такође ојачао одбрану пограничних градова да би обезбедио границу у случају новог угарског напада. Никита Хонијат нас обавештава

---

¹⁵⁸ ВИНЈ IV, 73 – 74.

¹⁵⁹ ВИНЈ IV, 78 – 79, Калић, *Европа и Срби*, 426.

¹⁶⁰ ВИНЈ IV, 75 – 77, Маџ, *The Arpads and the Comneni*, 91, Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 255 – 256.

¹⁶¹ ВИНЈ IV, 79 – 85, 134 – 137.

како је том приликом у Земуну, Београду, Браничеву, Нишу дошло до обнављања градских бедема и кула, односно оних објекта од којих је зависила одбрана града.¹⁶²

Мировним уговором Византија је стекла значајне поседе који су претходно били под влашћу угарског краља, али и даље није учинила Угарску својим вазалом. У наредном периоду сукоби ће се сводити на одбрану територија које је Византија преотела од Угарске. Иако је претрпела територијалне губитке, Угарска је успела да се одбрани од вазалне зависности коју је Византија желела да јој наметне. Томе је допринело супротстављање њених владајућих класа али и помоћ савезних земаља Немачке и Чешке, којима није било у интересу да Угарска буде окупирана од стране Византије.¹⁶³

У пролеће 1166. године Стефан III је извршио напад на Срем, што је значило кршење мировног уговора из претходне године. Против њега је кренула византијска војска под командом Михајла Гавре, дукса те области и војсковође Михаила Вране. Битка се одиграла највероватније негде у источном Срему и том приликом су Византинци били поражени. Срем, уз изузетак Земун, поново се вратио у угарске руке.¹⁶⁴ Убрзо након тога цар Манојло је послао три армије да се освете за претрпљени пораз. Прва армија у којој се налазио и принц Бела кренула је према Дунаву како би симулирала напад и тиме заокупирала пажњу Угара. Друге две армије под заповедништвом Јована Дуке и Лава Ватаца напале су Трансилванију. Ова област је том приликом тешко страдала јер је византијска војска побила мноштво становништва и оставила пред собом огромну пустош. Краљ Стефан III морао је да затражи мир и то је урадио посредством Аустријског војводе Хенриха, који је у Сердици измирио зарађене стране.¹⁶⁵

Ни ово примирје није дуго потрајало, јер се Стефан III и даље није мирио са губитком територија у Далмацији. Крајем 1166. године угарски краљ је покренуо нови поход према јадранској обали, а имао је подршку Немачке и Аустрије. Угарска војска је под заповедништвом бана Ампуда нанела пораз Византинцима у близини Сплита. Угри су том приликом успешно повратили део Далмације са градовима Сплитом,

---

¹⁶² ВИНЈ IV, 87 – 89, 137; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 92; Калић, *Европа и Срби*, 433, 257 – 256; Жиречек, *Историја*, 145 – 146; Калић – Мијушковић, *Београд*, 54 – 55.

¹⁶³ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 98 – 99.

¹⁶⁴ ВИНЈ IV, 90, нап. 251.

¹⁶⁵ ВИНЈ IV, 93; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 99.

Трогиром и Шибеником.¹⁶⁶ Новонастала ситуација била је на штету Византије и цар Манојло се зато одлучио на нови војни поход, како би повратио изгубљене територије. Најпре је у априлу 1167. године дошло до преговора у Филипопољу, али се нису завршили успешно већ је дошло до сукоба. Цар Манојло у овом походу није лично учествовао, већ је на чело војске поставио Алексија Кондостефана. Војска је такође била појачана војним одредима Кумана, Печенега, Селџука и Срба.¹⁶⁷

Византинцима је било најважније да поврате власт у Срему и Далмацији, због чега су обезбедили и подршку флоте. Војска је прешла реку Саву и упутила се ка Земуну, а у међувремену је комес Дионисије водио угарску војску ка тој тврђави. Јула 1167. одиграла се битка у близини Земуна, у којој су Византинци нанели тежак пораз Угрима. Угарска војска је према Кинаму бројала 15.000 људи и у њен састав су улазили и немачки (вероватније аустријски) савезници као и одреди осталих угарских савезника. Сам Дионисије је успео да се спасе али су његови одреди претрпели велике губитке и у људству и у опреми. Противничка страна је такође претрпела огромне губитке. После извојеване победе цар Манојло је одржао велики тријумфални улазак у Цариград и све до краја владавине Стефана III више није покретао војне походе против Угарске.¹⁶⁸

Овом победом Византијско царство је осигурало власт над територијом коју је добило још мировним уговором из 1165. године. Угарска је, с друге стране, током ратовања 1162 – 1167. године претрпела огромне материјалне и губитке у људству. Због тога ће Угри убудуће водити уздржану спољну политику због чега су и престали да помажу Србе у њиховој борби против Царства.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ ВИНЈ IV, 93 – 94; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 100; Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 261.

¹⁶⁷ ВИНЈ IV, 95 – 98, 140.

¹⁶⁸ ВИНЈ IV, 99 – 101, 140 – 143; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 100; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 54; Калић, *Европа и Срби*, 434; Жиречек, *Историја*, 146.

¹⁶⁹ ВИНЈ IV, 55.

3.4. Србија у византијско – угарским сукобима (1162 – 1167)

Бурно раздобље у односима Византије и Угарске током друге половине XII века Срби су, као и раније, покушали да искористе како би се ослободили византијске власти. Године 1162. Урош II је дигао устанак, али је био поражен. Није могуће одредити са сигурношћу, да ли је овом приликом дошло до оружаног сукоба, или је само била довољна појава византијске војске на челу са царем да оконча сукоб. Ипак је извесно да је Манојло казнио Уроша II тако што га је свргао са власти, и на његово место је поставио бана Белоша. Урош је од цара добио на управу поседе највероватније у околини Ниша, и ускоро је и преминуо након ових догађаја.¹⁷⁰

Пошто се Белош није дуго задржао на положају великог жупана Рашке, заменио га је брат Деса, а он сам се вратио назад у Угарску. Деса је заступао политику супротстављања Византији и одбио је да врати област Дендру. Већ 1163. године цар Манојло је одлучио да се посвети приликама у Србији, јер је сазнао да се Деса не држи уговора и да је поново запосео Дендру. Цар Манојло ипак није казнио Десу и оставио га је да влада Рашком иако су постојале индиције да одржава везе са угарским краљем. Када је Деса одлучио да ступи у савез са Немачком како би ојачао свој положај према Византији, Манојло га је 1165. године сменио са власти. Том приликом је Деса био одведен у Цариград, али је последње године живота највероватније провео у Угарској где је доспео по окончању угарско – византијског рата 1167. године.¹⁷¹

После свргавања Десе са власти, у Србији је дошло до важних унутрашњих промена, где су главни актери били Завидини синови. Нови српски велики жупан постао је Тихомир, уз сагласност цара Манојла. Његова браћа постали су удеони кнежеви а најмлађи од браће, Немања, добио је територију на истоку српске државе, где је била и граница са Византијом. Цар Манојло га је током једне посете Нишу обдарио владалачким достојанством – *царским саном*, и доделио му је на управу жупу Дубочицу.¹⁷² Убрзо је дошло до заваде међу браћом, јер је Немања све више почео самостално политички деловати. Браћа су га затворила у једну пећину код Раса, али уз помоћ својих присталица Немања се ослободио и прогласио за великог жупана.¹⁷³

---

¹⁷⁰ Живковић, *Портрети*, 137.

¹⁷¹ *ВИНУ IV*, 77, 98; *ИСН I*, 208 (С. Ђирковић).

¹⁷² Стефан Првовенчани, *Живот Стефана Немање*, 32 – 33.

¹⁷³ *ИСН I*, 208 – 209 (С. Ђирковић); Жирчек, *Историја*, 148 – 149, Стефан Првовенчани, *Живот Стефана Немање*, 34 – 36.

Претпоставља се да је Немања дошао на место великог жупана 1166. године и већ на почетку своје владавине почео је да води антивизантијску политику.¹⁷⁴

---

¹⁷⁴ *ВИНУ IV*, 144 – 146, нап. 135; Благојевић, *Србија*, 36.

3.5. Од 1172. до 1180. године

Проблем наслеђа угарског престола јавио се и након смрти краља Стефана III 1172. године. Такође је у то време дошло и до нове побуне Срба, због чега је цар Манојло отишао у Сердику, одакле је намеравао да крене против рашког великог жупана.¹⁷⁵ Овде су код цара дошли угарски изасланици са захтевом да принц Бела постане нови угарски краљ. Пошто је цар Манојло желео да на угарском престолу седи његов штићеник, он је прогласио Белу за краља и послао га је са угарским изасланицима назад у Угарску. Бела је пре тога морао да се закуне на верност византијском цару, као и да се неће мешати у послове у Србији без цареве дозволе. Тиме је цар Манојло спречио мешање Угарске у унутрашње прилике у Србији и њихову међусобну антивизантијску сарадњу. То је било значајно нарочито због тога што су се Срби поново одметнули од власти Византије.¹⁷⁶

Српски велики жупан је покушао да искористи нови сукоб између Византије и Млетачке републике који је избио 1171. године. Односи између ове две земље су се заоштрили јер је цар Манојло ограничио привилегије млетачким трговцима, које су они до тада уживали у Византији. Сви Млечани у Византији били су похапшени а њихови бродови заплењени, и Венеција је због тога извршила одмазду нападом на далматинске градове. Стефан Немања је ушао у овај сукоб на страни Млетачке републике 1172. године, а имао је подршку Угара и Немаца. Међутим, у Угарској је те године на власт дошао Бела III, угарски штићеник, што је променило целокупну ситуацију. Стефан Немања више није имао ни подршку млетачке флоте, јер је тешко страдала због епидемије, због чега је остао у овом сукобу сам. Такве околности су га натерале да одустане од борбе и ступи у преговоре са царем Манојлом. Стефан Немања се морао покорити царевим захтевима, како би од њега добио опрост, а затим је морао да оде у Цариград и учествује у царевој тријумфалној поворци. На тај начин је и симболично прихватио потчињавање власти византијског цара.¹⁷⁷ Од тада је српски велики жупан био верни византијски вазал све до смрти цара Манојла I Комнина. Овакви односи између Србије и Византије свакако су последица тога, што је Стефан Немања изгубио подршку угарског краља у сукобу са Царством. Нови владар Угарске био је византијски штићеник, због чега није подржавао било какву антивизантијску

¹⁷⁵ ВИНЈ IV, 102, Максимовић, *Правци византијских похода*, 17.

¹⁷⁶ ВИНЈ IV, 250 – 251, нап. 13; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 107; Оболенски, *Комонвелт*, 196.

¹⁷⁷ ВИНЈ IV, 103 – 104, Острогорски, *Византија*, 364 – 365; Јиречек, *Историја*, 150 – 151; Оболенски, *Комонвелт*, 265.

акцију на Балкану. На овом примеру видимо да је положај Србије највише зависио од међусобних односа Угарске и Византије.

Бела III (1172/3 – 1196) је тек након неколико година борби успео да учврсти своју власт у Угарској. Док је још боравио у Византији, краљ је прешао у православље а пошто је био византијски штићеник, у Угарској су страховали да ће се преко њега у земљи појачати утицај православне цркве. Због тога је острогонски надбискуп Лука одбио да га крунише, као и у случају претходних владара Ладислава II и Стефана IV. Још један од разлога због којег је острогонски надбискуп одбио да крунише Белу јесте тај, што је он подржавао краљевог млађег брата, принца Гезу. Ово становиште је заступала и краљица Еуфрозина, која је играла значајну улогу у политичком животу још за време владавине Стефана III. Угарска владајућа класа је, према томе, била подељена на Белине присталице и оне који су подржавали његовог брата Гезу, верујући да ће он наставити антивизантијску политику Стефана III. Геза је чак покушао да придобије на своју страну фридриха Барбаросу, али није у томе успео, што је доста утицало на коначан исход кризе у Угарској.¹⁷⁸

Ипак, Бела III је успео да обезбеди подршку својих савезника а највише му је помогло то, што је имао подршку цара Манојла и већине присталица краља Стефана III. На Белину страну прешла је и већина црквених вођа, али је највише значила подршка папе Александра III. По његовој наредби, острогонски надбискуп Лука је морао да га крунише за краља. Свечана церемонија крунисања одиграла се у Столном Београду 13. јануара 1173. године.¹⁷⁹

На почетку своје владавине краљ Бела је настојао да учврсти свој положај у земљи, због чега није водио агресивну спољну политику. Да би ојачао краљевски ауторитет, ослањао се на сарадњу са силама које су га подржале приликом ступања на престо. Краљ је желео да се обрачуна са својим противницима и острогонског надбискупа је лишио политичког утицаја у земљи, а млађег брата Гезу је заробио. Пошто је Геза побегао из заробљеништва, потражио је помоћ у Аустрији, а затим у Чешкој. Међутим, чешки владар Собеслав II га је заробио и послао назад у Угарску, где је Бела III наредио да га затворе заједно са краљицом мајком Еуфразином.¹⁸⁰ Остатак владавине краља Беле протекао је мирно и он се могао посветити унутрашњем

---

¹⁷⁸ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 108 – 109; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 56.

¹⁷⁹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 110 – 111.

¹⁸⁰ Исто, 111.

развитку своје земље. Током његове владавине дошло је до економског и културног полета у Угарској.¹⁸¹

Краљ Бела III свакако није био византијски вазал а заклетва коју је Бела положио цару Манојлу I 1172. године у Сердици било је заправо само обећање да неће радити супротно интересима Византије. Угарска је остала близак савезник Византији и када је Манојло предузео поход против Иконијског султаната 1176. године угарске помоћне трупе су учествовале на његовој страни. Према томе, владавина Беле III се знатно разликује од владавине Стефана IV када је византијски утицај би далеко већи.

У наредном периоду положај Византијског царства био је доста уздрман. Царство се нашло изоловано након сукоба са Млечанима, јер су односи између ове две земље били прекинути током наредних десетак година. Велику опасност по Царство представљале су турске државне творевине у Малој Азији. Године 1173. иконијски султан Килиџ Арслан ступио је у везу са Фридрихом I Барбаросом, са циљем да нападне византијску територију. Због тога је цар Манојло извршио опсежне припреме за предстојећи непријатељски напад. Јован Кинам сведочи да су том приликом по царевом наређењу дотерали велики број волова из Тракије, као и преко три хиљаде кола, што нам говори да о озбиљности предстојећег сукоба.¹⁸² Две зараћене стране сукобиле су се у фригијским кланцима код Мириокефалона, и Манојлова војска је и поред опсежних припрема, била страховито поражена септембра 1176. године. Овим поразом Византија је заувек изгубила Малу Азију јер више није било изгледа да се војним обрачуном спречи турска окупација ове области.¹⁸³

Спољна политика цара Манојла показала се неуспешна и према Западу. Манојло је полагао наде у папину помоћ како би се обрачунао са Фридрихом I Барбаросом и тиме коначно уклонио немачку претњу по Византију. Међутим, када је папа Александар III склопио примирје са владарем немачке, цар је изгубио сваку наду да ће се његови планови остварити. Ово је било раздобље када је Византија почела да тоне у проблеме јер је њена спољна политика доживела огроман неуспех и на Истоку и на Западу.

---

¹⁸¹ Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 56.

¹⁸² *ВИНУ IV*, 150.

¹⁸³ Острогорски, *Византија*, 366 – 367.

4. Збивања до краја XII века

Владавина цара Манојла I Комнина била је обележена бројним ратним походима, који су војно и привредно истрошили Царство. Исцрпљеност Византије резултираће првим падом Цариграда 1204. године у руке крсташа. Пре него што се концентришемо на византијско – угарске односе након смрти цара Манојла, укратко ћемо се осврнути на унутрашња збивања у Византији и Угарској током овог периода.

Цар Манојло I Комнин преминуо је септембра 1180. године. Након његове смрти Царством је управљало регенство на челу са царицом Маријом Антиохијском, јер је нови владар Алексије II био малолетан. Државом је у стварности управљао царичин љубимац протосеваст Алексије Комнин, што је изазвало огорчење и унутар владајуће породице и међу целим народом. Регенство је водило латинофилску политику, због чега нису били омиљени међу Византинцима. Опозиција је полагала све наде у Андроника Комнина, Манојловог брата од строца. Он је на пролеће 1182. године ушао у Халкедон и на његову страну је прешао и велики дукс Андроник Кондостефан. Уз њихову помоћ опозиција је успела да изврши преврат у Цариграду и маја 1182. године Андроник Комнин је свечано ушао у престоницу где је дочекан као спаситељ и ослободилац Царства.¹⁸⁴

Уследило је погубљење царице Марије Антиохијске, након чега је Андроник септембра 1183. године крунисан за савладара. Међутим, те исте године убијен је и Алексије II, због чега је са навршене шездесет и три године, нови цар постао Андроник I Комнин (1183 – 1185). Почетак своје владавине Андроник I је искористио да се обрачуна са ојачалим феудалним племством. Андроник се међутим користио свирепим методама како би сузбио корупцију и временом је његова владавина постала веома окрутна. Пошто је цар настојао да сузбије латинску политику у Византији, окренуо је против себе западне силе. Слабост Царства показала се у сукобу са Норманима 1185. године, када су они без великих потешкоћа освојили Солун. Немири и напетост у престоници достигли су врхунац септембра 1185. године, када се трагично окончала владавина цара Андроника I Комнина. Њега је народ свирепо мучио неколико дана, да би га на крају и убили и тиме окончали владавину ове династије.¹⁸⁵

---

¹⁸⁴ Острогорски, *Византија*, 370 – 371; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 116 – 117.

¹⁸⁵ Острогорски, *Византија*, 371 -375; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 118 – 119.

За разлику од Византијског царства које је тонуло у кризу, ситуација у Угарској је била потпуно другачија. Бела је развио снажну градитељску активност која се огледала у новој краљевској палати и катедрали у Острогону, као и у цистерцитским опатијама населеним монасима из Француске. Слабљењем Византијског царства после смрти цара Манојла I Комнина створена је повољна спољнополитичка ситуација по Угарску. Бела III је то искористио како би проширио границе Угарске на Балканском полуострву.¹⁸⁶ Бела је успео да окупи око себе целу владајућу класу у Угарској и тиме обезбедио мир у земљи у наредне две деценије. У односима са Византијом Бела је поступао у складу са својим тренутним циљевима и интересима. Тако је понекад иступао као бранилац византијских интереса а понекад је нападао територију под царском влашћу. У овом раздобљу Угарска је имала иницијативу у односима са Царством, што показује да је њена моћ знатно ојачала наспрам све слабијој Византији.¹⁸⁷

Цар Манојло Комнин је након смрти септембра 1180. године оставио Византију у изузетно тешкој ситуацији, коју су углавном изазвале његова унутрашња и спољашња политика. Неизбежни део цареве освајачке политике били су ратови, који су проузроковали ненадокнадиве људске и материјалне губитке. Такође су били исцрпљени готово сви економски и војни ресурси царства што је погодовало угарском краљу да нападне византијску Далмацију 1180. године. Те исте године грађани Сплита су од Беле III добили потврду својих привилегија а већ крајем 1180. године под угарском влашћу се нашао и Задар. На тај начин су поништени сви дотадашњи успеси у Манојловим дугим и напорним ратовима са Угарском.¹⁸⁸

Док су у Византијском царству трајали династички сукоби Бела III је наставио са војним походима на царској територији. Чињеница да је свог старијег сина Емерика заручио са једном од кћери Фридриха Барбаросе, несумњиво показује да је Бела настојао склопити савез са Немачком како би се обезбедио на Западу у предстојећим антивизантијским акцијама. Брак на крају није био склопљен, јер је немачка принцеза преминула почетком 1184. године. Судаћи према изворима, истовремено са освајањем Далмације текло је и освајање Срема. Повод за ову угарску акцију Хонијат приписује царици Марији Антиохијској, која је угрожена делатношћу Андроника I Комнина,

---

¹⁸⁶ Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 56 – 57.

¹⁸⁷ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 114 – 115.

¹⁸⁸ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 115, Острогорски, *Византија*, 374.

потражила помоћ од свог сродника, угарског краља Беле III. Угарска војска је том приликом продрла на византијску територију 1182. године и заузела Београд и Браничево. Цар Андроник II је због тога оптужио Манојлову удовицу за издају, јер је наводно била спремна да удовољи угарским експанзионистичким захтевима, у замену за њихову помоћ. Може се закључити да је сремске земље Бела III освојио пре Андрониковог уласка у Цариград, дакле пре маја 1182. године. О овом угарском походу сведоче и западни извори, који наводе да је „Бела, краљ Угарске, заузео грчка утврђења и градове у Бугарској“ 1182. године.¹⁸⁹

По свему судећи, Белини походи према византијској територији наставили су се и следеће године. Наиме, Никита Хонијат извештава како су те године византијски стратежи Алексије Врана и Андроник Лапарда стали на чело војске, која се сукобила са угарским краљем код Ниша и Браничева.¹⁹⁰ Угарским походима у Моравској долини 1183. године придружио се и српски владар Стефан Немања, који је покренуо борбу за ослобођење од Византије. Угарско – српски војни одреди опустошили су Београд, Браничево, Равно и област око Ниша, а затим су продрли све до Сердике (Софије). По први пут је тада српска војска зашла толико дубоко на царску територију.¹⁹¹ Тврдња да је Белин поход 1183. године покренут ради заштите Манојлове породице од властољубивог Андроника I није поткрепљена у изворима. Штавише, регент Андроник је најпре натерао младог Алексија II да потпише смртну пресуду својој мајци, а затим је новембра 1183. године погубио и њега. Према томе, угарска инвазија није спречила трагичне догађаје у Цариграду, штавише, само је убрзала распад породице цара Манојла I Комнина.¹⁹²

Током наредне 1184. године није дошло до војних окршаја између Угарске и Византије. Према неким тврдњама, Бела III и Андроник II су на подстицај угарског владара склопили примирје, јер је Млетачка република извршила напад на Далмацију. Ипак, извори не спомињу никакво примирје склопљено између Угарске и Венеције током 1184. године, а млетачка флота је тек 1187. године напала далматинску територију са циљем освајања Задра. Угарска је од 1180. године непрекидно водила

---

¹⁸⁹ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 117.

¹⁹⁰ ВИНЈ IV, 152.

¹⁹¹ ИСН I, 252, (Ј. Калић), *Жиречек, Историја*, 152.

¹⁹² Makk, *The Arpads and the Comneni*, 118.

освајачке ратове који су озбиљно исцрпили земљу, што може објаснити одлуку краља Беле III да привремено обустави сукобе.¹⁹³

Прекид нешпријатељстава није дуго потрајао, јер се Византија поново нашла у проблемима. Владавином Андроника I Комнина нису били задовољни великаши, због чега су се удружили са члановима породице Комнина, како би цару пружали отпор. Слабост Византије огледа се и у чињеници да њена влада није била у могућности да спречи Исака Комнина да се као самостални владар учврсти на Кипру. Тако је ово стратешки важно острво остало изгубљено по Византију. У овом периоду су и Нормани поново предузели освајачки рат против Византијског царства. Андроник је успео склопити савезе са Млечанима на западу и моћним султаном Саладином на истоку, који је до 1174. године завладао Египтом и Сиријом.

Андроник I је тражио подршку код моћног султана Саладина, који је до 1174. године Такође је потражио помоћ и од Млечана, обавезавши се да ће им надокнадити штету претрпљену за време догађаја из 1171. године. То ипак није зауставило норманске освајаче да поново покрену напад на територије под византијском влашћу. Први је пао Драч на обалама Јадранског мора, јуна 1185. године. Велика забринутост у престоници настала је након норманског освајања Солуна, другог града Царства, који је био опседнут и с копна и с мора. Главнина њихове војске затим се упутила према Цариграду и у престоници је завладала велика напетост. Последица ових драматичних догађаја била је и смена на византијском престолу. Последњи владар из династије Комнина био је убијен од стране разјареног становништва Цариграда а нови владар постао је Исак II Анђео.¹⁹⁴

За то време Бела III је највероватније покренуо акцију освајања долином реке Мораве. Византијски извори о томе прећуткују, али у западним изворима наилазимо на податак да је угарски краљ заједно са осталим кнезовима освајао византијску копнену територију, истовремено са нападом краља Апулије (тј. Сицилије и јужне Италије) на грчке приморске градове.¹⁹⁵ Цар Исак II је настојао да осигура своју северну границу на Балкану и зато је ступио у преговоре са Белом III. Пошто је Бела страховао од норманског освајања цариграда, јер би то ишло на штету Угарске, пристао је на захтев византијског цара да се ожени са његовом ћерком Маргаретом. Она је са собом донела

---

¹⁹³ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 118.

¹⁹⁴ Острогорски, *Византија*, 375.

¹⁹⁵ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 118

и мираз који су чиниле земље раније окупиране од стране Угара – Београд, Браничево и Поморавље.¹⁹⁶ Могуће да је Бела III том приликом положио заклетву византијском цару да у овим земљама неће ништа предузимати без пристанка Цариграда. Брак између Исака II и угарске принцезе склопљен је највероватније почетком 1186. године и допринео је мирнијим односима између ове две земље.¹⁹⁷

У наредном периоду Млечани су обновили претензије према Далмацији и 1187. године покушали су освојити Задар. Овај млетачки покушај освајања Задра је пропао, као и наредни крајем 1192. и почетком 1193. године и град је остао под угарском влашћу. Наредне године се Белин најстарији син и наследник Емерих крунисао за владара Хрватске и Далмације. Значајну улогу угарски краљ је одиграо и за време трећег крсташког похода, када је Фридрих I Барбароса планирао између осталог да нападне и Цариград. Наиме, Бела је успео да посредује између Исака II и немачког владара, што је на крају резултирало склапањем споразума између њих, фебруара 1190. године. према томе, византијско – угарско савезништво настало преко брачних веза, показало се корисним по Византијско царство.¹⁹⁸

Пошто је на овај начин била уклоњена опасност од крсташа, Исак II је усмерио пажњу према Балкану, где су немирни словенски народи вршили акције на рачун византијске територије. О овим борбама нам преноси Никита Хонијат, из чијег дела видимо да су Бугари под вођством Петра и Асена нанели тежак пораз ромејској војсци 1190. године у балканским кланцима. Дакле, поход против Бугара завршио се великим поразом, али је у борби са Стефаном Немањом Византија имала више успеха. Према Хонијатовом писању, српски велики жупан је искористио бугарске антивизантијске акције како би порушио Скопље и цар Исак II је због тога кренуо из Филипопла (Пловдива) против њега. Две војске су се судариле на реци Морави, где су српски одреди претрпели тежак пораз уз велике жртве, и многи српски војници су страдали давлеењем у овој реци, док су преостали били гоњени на српску територију.¹⁹⁹ Византинци су након извојеване победе опустошили земљу Срба и по свој прилици спалили су Немањину престоницу на Топлици.

---

¹⁹⁶ ВИНJ IV, 153, нап. 160; ИСН I, 255 (С. Ђирковић); Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier*, 283; Јиречек, *Историја*, 155; Калић-Мијушковић, *Београд*, 56.

¹⁹⁷ ВИНJ IV, 251, нап. 14; Острогорски, *Византија*, 377; Makk, *The Arpads and the Comneni*, 119 – 120; Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 57.

¹⁹⁸ Makk, *The Arpads and the Comneni*, 120.

¹⁹⁹ ВИНJ IV, 154 – 157.

После сукоба дошло је до склапања мира, из чијих услова се види да је поражена Србија задржала знатан део византијских области, које је током дугих борби била заузела. На северу то је била област између Западне и Велике Мораве, на истоку Загрлата (око Ђуниса), Дубочица, крај око Врања, на југу Косово и Лаб, затим Хвосно са Горњим и Доњим Пилотом на Дриму. На западу су границе Србије обухватале Зету са градовима Скадар, Бар и Котор, Требиње и Хумску земљу, и на тај начин под Немањиним влашћу су се нашле простране територије од Јадранског мора до долине Мораве. Градови Београд, Равно, Ниш и Скопље постали су погранични градови са Византијским царством. Преговорима између српског двора и Византије Стефан Немања је извојевао самосталност своје земље, од Византије, дојучерашњег сизерена. Ово су били последњи тренуци византијског присуства на Балкану и на дунавској граници, јер победа извојевана над Србима 1190. године није могла бити је изменила новонастало стање у односима са Србима.²⁰⁰

Међу односима Србија и Византије настаи су, дакле, савезнички односи, који су били учвршћени склапањем брака између Немањиног сина Стефана и византијске принцезе Евдокије, синовике цара Исака II Анђела. Стефан Немањић је том приликом добио титулу севастократора. Родбинске везе са царском династијом у великој су мери подигле углед Немањића. Било је то својеврсно признање српске државе, која је тиме ступила у нову етапу свога развика.²⁰¹ Угарска је, с друге стране, гледала на Србију као на српске области као на потенцијалну територију за проширење својих граница, па су њихови ранији савезнички односи сада постали непријатељски.

Последња деценија XII века донела је велике промене у политичким односима на Балканском полуострву. Ојачала Угарска је из основа променила своју политику према балканским земљама и Византији. Своју освајачку политику Угарска је сада усмерила према Србији. На родбинске везе Србије са Византијом, у угарској се гледало са подозрењем, јер је она настојала да дотадашњи византијски утицај у Србији сада замени угарским. Још након битке на Морави, цар Исак II и краљ Бела III започели су преговоре. Јован Кинам каже да је византијски цар том приликом стигао најпре до Ниша, одакле је наставио према Београду, где се у близини реке Саве састао са својим

---

²⁰⁰ ИСН, I, 259 – 260; (Ј. Калић), *Јиречек, Историја*, 157.

²⁰¹ Острогорски, *Византија*, 382; ИСН I, 259 – 260 (Ј. Калић), 259 – 260.

тастом, угарским краљем Белом III. То је и последњи пут да се византијски цар са својом војском нашао на ушћу реке Саве.²⁰²

Нема довољно података у изворима како бисмо сазнали резултате ових преговора, али они свакако нису спречили даље угарско ширење према југу. Односи између ове две државе поново су постали затегнути, јер је Угарска напала Србију. Тако је први пут Стефан Немања морао да ратује на северним границама своје државе. Траг о овом угарском нападу сачуван је у писму Исака II папи Целестину III, највероватније крајем 1192. или почетком 1193. године. Византија је тада послала војну помоћ српском валдару а цар је покушао и дипломатским путем приволети Бела III да оконча ову офанзиву. Исак II је овај угарски потез сматрао не само као кршење заклетви из 1172. и 1185. године, већ и као повреду византијских интереса на Балканском полуострву.²⁰³ Зато је и упутио војну помоћ Стефану Немањи у борби против суседне Угарске. До сукоба између угарске и византијске војске није дошло, јер се Бела III на крају повукао.²⁰⁴

Године 1195. дошло је до смене на византијском престолу, када је нови цар постао Алексије III Анђео. Још раније те исте године, Исак II је кренуо у поход против Бугара и његов таст краљ Бела III му је послао војне одреде у помоћ, што сведочи о њиховој међусобној сарадњи. Извори нам не пружају податке у каквим су односима били угарски краљ и нови византијски цар Алексије III. Наредне 1196. године у априлу преминуо је и краљ Бела III, и по својој жељи, сахрањен је у Стоном Београду. Показало се да његови наследници нису успели да одрже положај који је Угарска достигла током Белине владавине.²⁰⁵

Односи Византије и Угарске за време Беле III били су и пријатељски и прожети међусобним сукобима. Међутим, византијски утицај у Угарској све је мање могао бити одржив, јер се земља почела окретати према западној Европи. Краља Бела је наследио његов старији син Емерих (1196 – 1204), којег је отац још 1182. године крунисао за савладара. Његовим ступањем на угарски престо, започели су и нови унутрашњи сукоби у земљи, али су и окончани односи са Византијом у XII веку. У

---

²⁰² *ВИНУ IV*, 157, *ИСН I*, 259 – 260, (Ј. Калић), *Јиречек, Историја*, 157 – 158.

²⁰³ *ВИНУ IV*, 250 – 251; *ИСН I*, 260 – 261, (Ј. Калић).

²⁰⁴ *ВИНУ IV*, 252, *Макк, The Arpads and the Comneni*, 123, *ИСН I*, 260 – 261 (Ј. Калић).

²⁰⁵ Рокаи, Ђере, Пал, Касаш, *Историја Мађара*, 58.

наредном периоду отвориће се ново поглавље у византијско – угарским односима који залазе дубоко у наредни век, и због тога неће бити разматрани у овом раду.

Закључак